

Andreas Hannisdal

Fant, tater eller omstreifer?

Det norske samfunnets omtale av et omreisende folk

Masteroppgave i historie - femårig lektorutdanning

Veileder: Øyvind Thomassen

Mai 2021

Andreas Hannisdal

Fant, tater eller omstreifer?

Det norske samfunnets omtale av et omreisende folk

Masteroppgave i historie - femårig lektorutdanning
Veileder: Øyvind Thomassen
Mai 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for moderne samfunnshistorie

Kunnskap for en bedre verden

Forord

Det å arbeide med en masteroppgave har vært en lærerik prosess som har gitt mange gode minner. Jeg gledes ved tanken på at denne oppgaven har relevans for min lærergjerning. Den største fordel med arbeidet med denne oppgaven har vært erfaringen og dypdykket i kildearbeid. Læringsutbyttet med kildearbeidet er noe jeg ønsker å videreføre til mine kommende elever i skolevesenet.

Denne oppgaven markerer slutten på 5 fine år i Trondheim og på lektorstudiet med en herlig gjeng. Jeg vil gjerne takke gjengen på lesesal 6394, som på tross av min ikke-eksisterende lesesalsplass, slapp meg inn i varmen for sosialt samvær, faglig prat og utallige turer til kiosken.

Avslutningsvis må jeg takke min veiler Øyvind Thomassen som har bidratt til oppgaven med gode råd, god oppfølging og optimisme. Takk for inspirasjon til å skrive stadig mer etter veiledningstimene våre. Jeg kan trygt si jeg er stolt av oppgaven jeg har skrevet med hjelp av deg.

Tusen takk til korrekturlesere Henrik Stand og Øyvind Thomassen

Innhold

Kapittel 1 - Innledning	4
Tema og problemstilling	4
Begrepsavklaring	5
Historiografi	8
Fire større forskningsprosjekter	8
Ragnhild Schluter	10
Thor Godtaas	10
Martin Johansen Skou Mathiassen	11
Kaspar Flekstad	12
Misjonens representanter: Carlsen og Lyngstad	12
Struktur for oppgaven	13
Kapittel 2 – Teori og metode	14
Avgrensning, kildevalg og metode	14
Kapittel 3 – Tater i Norge: et historisk overblikk	17
«Fantefortegnelsen»	18
Eilert sundt og fantefondet	19
Barnehjem og arbeidskolonier	20
Vagabondering – En bredere kontekst. Norge, Europa og Amerika	22
Joshua Flynn	24
Kapittel 4 – Gjennomgang/analyse av stortingsdokumenter	25
Tiden før Eilert Sundt	25
Eilerts Sundts bidrag	26
Nye tiltak foreslås	27
Sundt dør – gamle tiltak resirkuleres	28
Jakob Walnum	29
Walnum om sigøynere og vagabondere	31
Vergerådsloven og løsgjengerloven	32
Resultat	34
Egentlige omstreifere	37
Påvirkning på lovgivingen	39
Proletarisering som årsaksforklaring	39
Endret syn på barndommen	40
Kapittel 5 Tater og omstreifere i Morgenbladet	42
Omstreifere 1890	42
Tater 1890:	43

Omstreifere 1910	44
Tatere 1910	44
Utvikling.....	45
Konklusjon	47
Mulighet for videre forskning.....	50
Relevans for mitt studieprogram.	51
Avslutning.....	51
Litteraturliste og fotnoter:	53

Kapittel 1 - Innledning

Tema og problemstilling

«Jeg er en liten fattig dreng,
har intet hus, ingen seng
min moder lagde sig til ro
hun vilde helst i graven bo».

Med disse strofene innleder salmedikter Magnus Bolstrup Landstad diktet sitt «Stakkels Gut», skrevet i 1837. Diktet ble anerkjent, omfavnet av allmuen og spredte seg raskt som en skillingsvise. På folkemunne ble den også kjent som «Fattigguttens sang».

Gjennom diktet kan vi høre den lille, hjemløse gutten utbrodere om sitt ulykkelige liv. Hverdagen består av tigging fra dør til dør, og mennesker unngår blikket hans. I strofe 7 skriver Landstad: «Her går jeg nu i mulm og natt av alle mennesker forlatt, her går jeg sulten kold og våt og ingen ser min stille gråt». Han kommer så til et skolehus, hvor barna synger aftensalme. Den vesle gutten sitter utenfor og kjenner en dyp smerte når han reflekterer over avstanden mellom barna der inne, og han selv. Med trillende tårer, lister han seg inn, for han vil kun være som de andre barna. Læreren tar godt imot ham, og en pike tar ham med seg hjem, så den vesle gutten får et godt hjem.

Diktet illustrerer myndighetenes syn på omstreifende mennesker i andre halvdel av 1800-tallet. Strofene har blitt benyttet til å male et ønsket bilde av omstreifende mennesker.¹ De var stakkarslig, triste vesener, som i likheten med den vesle gutten stod på utsiden av samfunnet. Målet var å assimilere dem inn i samfunnet, enten de ønsket det eller ikke.

Resultatet av politikken ovenfor omstreifende mennesker fikk konsekvenser for mange. I 2011 nedsatte regjeringen et utvalg som fikk i oppgave å beskrive tiltakene og politikken ovenfor tatere og romanifolk fra 1800-tallet og frem til i dag, med særlig vekt på politikkens

¹ Carlsen, I. (1922). *Et hjemløst folk – kort oversikt over arbeidet for omstreifere i Norge*. Oslo: Luthersk Bokmission. S:3

målsettinger, utførelse og virkemidler. I tater-/romaniutvalgets mandat omtalte regjeringen den tidligere politikken slik:

Politikken overfor taterne/romanifolket hadde fra slutten av 1800-tallet og frem til midten av 1980-tallet som målsetting å avvikle «omstreifervesenet». Kulturen og levemåten til denne etniske gruppen skulle bringes til opphør, og de skulle «lære seg å bli nordmenn». Denne assimileringspolitikken ble gjennomført ved tiltak som må karakteriseres som kraftige overgrep, til dels rasistisk motivert.²

I denne oppgaven tar jeg for meg utformingen av myndighetenes politikk ovenfor tatere og omstreifere. Hvem la byggesteinene til det som skulle bli feilslått politikk ovenfor omstreifende grupper i Norge, og hvordan? Problemstillingen er: ««Fant, tater eller omstreifer? Det norske samfunnets omtale av et omreisende folk» I utledningen av den overordnede problemstillingen er tre presiserende og avgrensende forskningsspørsmål viktige.

- 1) Hvordan ble omstreifere/tatere omtalt som gruppe i Stortingsdokumenter i perioden 1850-1930?
- 2) Er omstreifer et oppkonstruert begrep?
- 3) Hvordan ble tatere og omstreifere omtalt i norske aviser? Er det forskjeller i hvordan begrepene ble brukt?

Begrepsavklaring

I flere hundre år har det eksistert omstreifende mennesker i Norge, uten fast hjem og arbeid, som har levd parallelt med resten av befolkningen. På Østlandet ble de kalt tatere. Fanter på Sørlandet. På Vestlandet var de kjent som splinter, mens i Trøndelag og Nord-Norge gikk de under navn som fuss, fark eller tater.³ Selv kunne folkegruppen kalle seg reisende.⁴

Benevnelsen romanifolk ble også brukt på slutten av 1800-tallet av Martin Skau, som selv tilhørte folkegruppen. I hans egen bok, og i pressen gjennom 1900-tallet, ble benevnelsen

² NOU 2015:7 (2015) *Assimilering og mostand: Norsk politikk ovenfor taterne/romanifolket fra 1850 til i dag*. Kommunal- og moderniseringsdepartementet:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2015-7/id2414316/> (sist aksessert: 07.04.21) S: 12

³ Gotaas, T. (2007). *Tatere: Livskampen og eventyret* (2.utg). Oslo: Dreyers Forlag. S:16

⁴ Schluter, R. (1993) *De reisende – En norsk minoritets historie og kultur*. Oslo: Ad Notam Gyldendal. S:13

romanifolket brukt som et navn på både sigøynere og tater.⁵ Karakteristiske trekk ved disse var mørk hud, sort hår, eget språk og en særegen kultur.

Inntil slutten av 1800-tallet gikk det et markant skille mellom det prest og samfunnsforsker Eilert Sundt kalte «storvandringene» og «småvandringene».⁶ I sin bok «Fante- eller landstrygerfolket i Norge» fra 1850, hevdet Sundt at «storvandringene», som han kalte tater, var sigøynere eller avkom av sigøynere. Dette begrunnet han med likhetstrekk i næringsgrunnlag, språk og utseende.⁷ Småvandringenes opphav var mer usikkert. De skilte seg lite ut fra den norske befolkningen, både gjennom erverv og utseende. Sundt mente at omreisende mennesker hadde spredd seg fra Tyskland til Nord-Europa, hvor de blandet seg med norske omstreifere. Disse to gruppene smeltet etter hvert sammen, og dermed var det norske fantefolket en blanding av asiater, fremmede europeere og norske omstreifere.⁸ I tillegg er det registrert over femti ulike navn på disse to gruppene, som kunne beskrive hvilket håndverk de drev med, som f. eks: vervskjebindere, kjeleflikkere, grytestøpere, hesteskjærere, rakkere, nattmenn, blikkfanter osv.⁹

På landeveien fant en også landstrykere, med egne karakteristiske trekk. Landstrykere ble kalt «loffere», «traller», og «slusker». Vagabondering, eller vagabondere er også et tilknyttet begrep som skildret en romantiserende betegnelse på landstrykere.¹⁰ Disse landeveiens menn, bestående av landstrykere, loffere og vagabondere, kunne bli omtalt som norske omstreifere. Med et fysisk utseende lignende fastboende bønder, kunne de fremstå som en homogen gruppe. Den kulturelle avstanden var likevel stor. De dro gjerne rundt alene eller i par, til forskjell fra taterne som dro med hele familier.¹¹ Omstreifernes livstil ble oppfattet som snyltende, der de spurte om overnatting og mat, til tross for at de gjerne kunne ta på seg arbeid mens de vandret langs veiene.¹²

Norske omstreifere delte flere likhetstrekk og ulikheter med taterne. Begge reiste rundt i landet, livnærte seg av tigging, strøjobber, eller svindel.¹³ Forskjellen lå blant annet i

⁵ NOU 2015: 7, s. 10

⁶ Sundt, E. (1974) *Verker i utvalg:1: Fante- eller landstrygerfolket i Norge*. Oslo: Gyldendal. S:18

⁷ Ibid:22-23

⁸ Schluter, 1993: 15

⁹ Godtaas, 2007: 17

¹⁰ Gotaas, T. (2018) *På loffen: Landstrykere og vagabondere langs norske landeveier*. (4.opplag). Oslo: Spartacus forlag as. S:77

¹¹ Ibid:80

¹² Ibid:50

¹³ Gotaas, 2018:19

utseende, der norske omstreiferes utseende kunne ha lokal forankring, mens taterne ofte ble skildret for sin karakteristiske mørke hud, sort hår og eget språk. Deres familiebaserte reising i større grupper, gjorde de også mer gjenkjennelige, til sammenligning med omstreifere, som ble skildret som tjenesteløse menn, som reiste rundt alene eller i par.¹⁴

Norske omstreifere var med andre ord aldri en homogen gruppe. Det har alltid vært utfordringer med å fastslå hvem som tilhører hvilken gruppe av omstreifere. Det fantes mange forskjellige typer omstreifende mennesker i århundrene frem mot 1900-tallet. Tiggere, originaler, soldater og loffere. Det som skilte taterne fra andre grupper var derimot at hele familier streifet omkring, og denne reisende familiebaserte livsformen var og er et av de beste kjennetegnene på dem.¹⁵ Likevel ble ord som «fant» gjerne benyttet om taterne, et ord som har skiftet betydning gjennom århundrene og var et ladet begrep. Gjennom perioden 1400-1800 ble ordet «fant» ofte brukt og ble synonymt med slubbert, dovenpeis og vandringsmann, mens det gjennom 1800-tallet henviste til reisende tyver, loffere og andre omstreifende personer.¹⁶ I forlengelse av mitt andre forskningsspørsmål om omstreifer som konstruert begrep, vil jeg i denne undersøkelsen undersøke når begrepene, «tater» og «omstreifer» overlapper hverandre i Stortingsdokumenter.

Omreisende folk var et fenomen i både Norden og Europa. I Sverige gikk de under navnet «tattare». Denne gruppen har vært under kulturell påvirkning og innflytelse fra sigøynere, men har ikke blandet seg med dem.¹⁷ Kontakten mellom norske og svenske reisende var utbredt, og enkelte grupper slo seg ned Norge gjennom ekteskap. I Danmark har reisende ofte holdt til på Jylland, hvor de gikk under ulike navn som «kjæltringer», «rakkare», «natmandsfolk» og «jydske sigøynere».¹⁸ I Finland har reisende blitt omtalt som sigøynere, til tross for likehetstrekk med svenske «tattare». Utenfor Norden har det på samme måte eksistert omreisende folk, foruten sigøynere, som har lignende leveste som de nordiske, i flere århundrer. I Tyskland omtales reisende som «Jenische» eller «Landfahrer». I Storbritannia og Irland kalles de «tinkers» og «travellers», og i Frankrike «voyageurs».¹⁹

En gruppe er sjeldent lukket og uten tilsig. I flere kilder er det eksempler på hvordan lokalbefolkning rundt i Norge sluttet seg til omreisende grupper, enten gjennom giftemål eller

¹⁴ Ibid:18

¹⁵ Godtaas, 2007:18

¹⁶ Godtaas, 2007:18

¹⁷ Schluter, 1993: 18

¹⁸ ibid:18

¹⁹ ibid: 18

ønsket om å ta del i levesettet deres. Sannsynligvis fikk omreisende tatere jevn tilstrømning av nye medlemmer fra den fastboende befolkningen, som tok til seg gruppens levesett og kulturelle særtrekk.²⁰

I denne studien bruker jeg betegnelsen «tater», ettersom dette var en vanlig benevnelse av omstreifende i perioden denne studien undersøker. Betegnelsen denne betegnelsen ble også brukt av «Misjonen», en organisasjon som opprinnelig gikk under navnet «Foreningen til Modarbeidelse af Omstreifervæsenet», stiftet i 1897 for å oppheve taternes levemåte. I praksis var politikken rettet mot tatere som, da den rammet og fikk vidstrakte konsekvenser for omstreifende mennesker som vi i dag kjenner bedre som tatere eller romanifolket.

Enkelte tatere oppfatter i dag ordet «tater» som et skjellsord. Betegnelsen ble som nevnt brukt på Østlandet, mens andre varianter dominerte på Vestlandet, Sørlandet og i Nord-Norge. Enkelte ønsker i dag å bli omtalt som tater i et forsøk på å ta ordet tilbake, og velger å identifisere seg som tater. Andre ønsker å bli omtalt som romani, men det er ikke like innarbeidet i samfunnet, ei heller har mange tatere opphav i romanikulturen. Jeg kommer derfor til å bruke begrepet «tater» gjennom oppgaven, fordi det er det mest samlende begrepet.

Historiografi

Fire større forskningsprosjekter

Forskning på taterne og deres historie i Norge er et lite utforsket forskningsfelt. Majoriteten av bidrag på feltet har dukket opp etter 1995, parallelt med økt oppmerksomhet rundt taterne. Dette kan muligens ha sammenheng med avstand fra de aktuelle begivenhetene, så vel som økende krav om forskning på politikken som ble ført ovenfor folkegruppen og andre minoriteter. Norges forskningsråd engasjerte høsten 1995 Bjørn Hvinden som koordinator for forskningen som skulle settes i gang i statlig regi. Det ble igangsatt fire tverrfaglige prosjekter året etter i regi av Norges Forskningsråd, med blant annet Bjørn Hvinden selv, som satte søkelys på adopsjon av barna og andre som rettet blikket mot sterilisering av taterne.²¹

²⁰ NOU 2015: 7, s. 10

²¹ Hvinden, B. (2001). Romanifolket og det norske samfunn. sammendrag av resultatene fra delprogram om romanifolket (taterne) og det norske samfunnet. (s1-40). Oslo: Norges forskningsråd, Området for kultur og samfunn.

Ett prosjekt tok opp sterilisering i et historisk lys, med hovedvekt på grunnlaget og bakgrunnen for inngrepene²². I tillegg ble det samlede omfanget av steriliseringer forsøkt systematisert av personer med bakgrunn i romanifolket. Undersøkelsen ble gjennomført av Per Haave, som benyttet seg av arkivstudier.

Et av prosjektene tok for seg sterilisering og opphold på barnehjem. Med utgangspunkt i erfaringene og opplevelsene til personer som var direkte berørt, forsket Hjørdis Fodstad ved UIO forske på sterilisering²³, mens Anne Berit Sandvik tok for seg opphold og erfaringene fra barna ved barnehjem.²⁴ Sistnevnte fikk også hjelp av Olav Rune Bastrup med kildetilfang. Bastrup forsket selv mye på taterne gjennom 1990-tallet, hvilket resulterte i hans publikasjon «En landevei mot undergangen» i 1996.²⁵ Her skiller Bastrup seg fra tidligere forskning, da mye av fokuset rettes mot samfunnsstrukturene rundt taterne endrer seg, og hvordan de slet med å tilpasse seg et samfunn preget av industrialisering og effektivitet. Han hevdet taternes levemåte var forbeholdt taternes levemåte var bedre tilpasset det tradisjonelle bondesamfunnet. Med mer folkeopplysning og et i økende grad industrialisert samfunn med en arbeidshverdag styrt av klokken ble taternes livsstil lagt merke til, og ble sett på som uønsket fra myndighetenes side, som ønsket en arbeidende befolkning.

En av Hvindens samarbeidspartnere, Karen-Sofie Pettersen, jobbet systematisk med et tredje prosjekt hvor fokuset rettet seg mot bortsetting av barn og inngrepene i taterfamilier.²⁶ Denne masteroppgaven «En kvalitativ studie av tiltak rettet mot barn av taterne i perioden 1914-1986», ble levert som rapport til Norges Forskningsråds prosjekt om taterne. Pettersen tar utgangspunkt i saksdokumenter fra Misjonen hvor hun systematiserte og belyste årsakene og grunnlaget for tiltakene rettet mot taternes barn, og fremhevet det vanskelige forholdet mellom taterne, myndighetene og Misjonen.

Et fjerde prosjekt tar for seg enkeltindividers opplevelser og erfaringer med å tilhøre romanifolket.²⁷ Identitet og taternes tilpasninger til omgivelsene gjennom historien og nåtiden

²² Haave, P. (2000). *Sterilisering av taterne – en historisk undersøkelse av lov og praksis 1934-1977*. Forskningsrapport, Oslo: Norges forskningsråd.

²³ Fodstad, H. (1999). *Møter mellom taterne og det norske samfunnet: erfaringer fra tvangssterilisering*. (s.178). Oslo: Institutt for kriminologi, Universitetet i Oslo.

²⁴ Sandvik, A.B. (1999) *Kampen om barna: Personer av taterslekts erfaringer fra barne og skolehjem* [Doktorgradsavhandling]. Oslo: Universitetet i Oslo.

²⁵ Bastrup, O & Siversten, A. (1996). *En landevei mot undergangen – Utryddelsen av taterkulturen i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget

²⁶ Pettersen, K. (1997). *En kvalitativ studie av tiltak rettet mot barn av taterne i perioden 1914-1986*. Hovedoppgave i sosiologi. Trondheim: Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU.

²⁷ Bjerkan, I & Dyrli, I. (1999). *Om likhet, likeverd – og annerledeshet, et*

var sentralt for dette prosjektet. Undersøkelsen bygget på intervjuer og tilstedeværelse på ulike samlinger. Prosjektet ble gjennomført ved NTNU av Lise Bjerkan og Linda Dyrud.

Ragnhild Schluter

Historiker Ragnhild Schluter regnes som en pioner i forskningen på romanifolkets historie. Selv var hun rådgiver i flere av prosjektene som ble startet på 1990-tallet. I 1993 utgav hun boken: «De reisende: en norsk minoritets historie og kultur».²⁸ Parallelt med boken, involverte hun seg i arbeid med taterne, og jobbet for at gruppen skulle anerkjennes som etnisk minoritet, hvilket de ble i 1998. Boken, og engasjementet hennes ble tatt godt imot både blant romanifolket og i fagmiljøet, og sikret henne æresmedlemskap i Taternes landsforening. Samtidig arbeidet Schluter som rådgiver for prosjektene som tok for seg taterne ved NTNU.

Videre har Schluter bidratt til nyere bøker skrevet om taterne og sigøynere. Forfatter Jahn Otto Pettersen gav ut sitt verk «Taterne – Et åpent sår», i 2010, i sin tredje lansering for minoritetsbiblioteket. Her takker han Schluter for god hjelp²⁹, og skrev innledningsvis at boken hans tar utgangspunkt i Den norske Helsingsforskomiteens rapport om taterne/romanifolket, som han hevdet hadde fått lite oppmerksomhet i norsk offentlighet.

Thor Godtaas

Folkloristen og forfatteren Thor Godtaas har skrevet flere bøker om taterne. Til tross for hans viktige bidrag om taterne på 1990-tallet, med sin ph.d. avhandling «Holdninger til taterne sett i historisk perspektiv», kan en merke i bøkene hans at han tar seg litterære friheter. Dette sannsynligvis i hans bakgrunn som folklorist. Fokuset er på å fortelle historien nedenfra, som han presterer på engasjerende vis. «Den metoden misjonen brukte, kalles hjernevasking» eller «En kan nesten lure på om ledelsen nøt at taterne ble uselvtendige».³⁰ Gotaas gir likevel en grundig innføring i taternes historie, kultur og samfunnet rundt taterne, samt hvilke aktører som påvirket lovendringer knyttet til dem. I tillegg beskriver Godtaas hvordan holdningene til taterne har varierte i ulike sosiale lag og grupper på 1800- og 1900-tallet.

Gotaas skrev også om norske omstreifere, her definert som både landstrykere og løsgjengere og personer uten fast bosted. I verket «På loffen – Landstrykere og vagabonder langs norske

antropologisk blick på taternes historie. Forskningsrapport. Trondheim: Institutt for sosialantropologi, NTNU.

²⁸ Schluter, 1993

²⁹ Johansen, J. (2010). *Taterne (romanifolket) – et åpent sår*. Drøbak: Kultur og utenriks. S:25

³⁰ Gotaas, T. (2007) S:241; Ibid:230

landeveier».³¹ Gjør han rede for karakteristikker for de mange omstreifende gruppene som vandret omkring i Norge fra Middelalderen til utover 1900-tallet, med hovedvekt på sistnevnte.

Eilert Sundt var den første som gjennomførte systematiske undersøkelser blant tater. I tillegg til forsøk med bosetting av personer av taterslekt, skrev han flere beretninger til Stortinget, som senere ble gjort om til bøker. Den første «Fante- eller landstrygerfolket i Norge», ble utgitt for første gang i 1850.³² Han utgav flere beretninger med årene, og alle disse «årsberetningene» ble samlet og utgitt i samlet format i verket «Fante- eller landstrygerfolket i Norge», som kom ut i ny utgave i 1974.

Martin Johansen Skou Mathiassen

Martin Johannsen Skou Mathiassen var selv tater, og skrev om eget liv og holdt foredrag om tater tidlig på 1900-tallet. Hans verk: *Paa Fantestien: Oplevelser og erindringer fra Omstreiferlivet tilige med skildringer af taterfolkets Religion, Liv, Sæder og Skikke*³³ ble publisert i to omganger og ble tatt imot med stor begeistring av offentligheten. Verket tok utgangspunkt i eget liv og virke, og fungerte samtidig som en oppsummering av foredragene han holdt i årene 1892-1893. Tidligere var det kun Eilert Sundt som hadde skrevet om omstreiferne, men Skou, som selv var tater, gav offentligheten innsyn i taternes verden, kultur, skikker og riter. Det interessante er hvordan han selv skrev at tater unngikk Eilert Sundt. Skou kom med nye perspektiver på Sundts forskning, som hadde stått uimotsagt i nærmere 50 år. Skou beskrev i detalj hvilken kutyme som gjaldt da taterfølger traff hverandre, hvordan informasjon ble utvekslet, om politimenn i forskjellige amt var strenge, om giftemål mellom tater og generell informasjonsutveksling.³⁴ Verket har blitt stående som et sentralt verk i historieskrivingen om taternes historie, og har blitt referert til av forfattere og forskere på feltet senere.

Skou tar oss med på en biografisk reise gjennom egne opplevelser. Selv ble Skou født i 1849 med en mor av romanislekt og med en Vardøværing som far.³⁵ Faren lærte ham å lese og han ble tidlig satt hos fosterforeldre for å få et bedre utgangspunkt. Her lærte han å «avsky

³¹ Gotaas, T. (2018) *På loffen: Landstrykere og vagabondere langs norske landeveier*. (4.opplag). Oslo: Spartacus forlag as

³² Sundt, E. (1974) *Verker i utvalg : 1 : Fante- eller landstrygerfolket i Norge*. Oslo: Gyldendal

³³ Skou, M. (1917). *Paa Fantestien : Oplevelser og Erindringer fra Omstreiferlivet tilligemed Skildringer af Taterfolkets Religion, Liv, Sæder og Skikke, ny utgave ved Arne Garborg*. Kristiania: Aschehoug

³⁴ Skou, 1917:5

³⁵ Skou, 1917:1

Fantefolkets laster og raahed».³⁶ Som svært flink elev vant hans lærernes gunst og etter endt utdanning ble han selv lærer, men sluttet og vendte tilbake «på Fantestien», da en elev nektet å respektere Skou på grunnlag av hans taterbakgrunn.³⁷ Etter å ha skildret det tragiske livet på fantestien i sitt verk og gjennom foredrag, møtte Skou motstand fra egne rekker, som anklaget han for å utlevere taternes dypeste hemmeligheter.

«Taterspørsmålet», altså hvordan en ble kvitt denne «plagen», var reelt på slutten av 1890-tallet og Skous bidrag skriver seg inn i dette. Han skildret diskriminering og pekte på en dobbelthet i samfunnet, hvor fantene kunne straffes av samfunnets lover, men nøt ingen beskyttelse fra lovgivningens side.³⁸ Hva som skulle gjøres med taterne ble diskutert i samtiden av både myndighetene og det øvre samfunnssjiktet, og Skou kom selv ikke med konkrete forslag i sine memoarer, men kun et rop om hjelp: «Altfor lenge har tater- og omstreifer-uvæsenet, som en ondartet byll, tæret på samfunnet. Jeg formaner derfor et rop om hjelp og sier «Kom og hjelp os». Vi ber om dere om menneskekjærlighet og rettferdighet».³⁹ Likevel inntok han en posisjon da han hevdet at Fantespørsmålet kunne vært løst dersom Sundts arbeid hadde fått fortsette.⁴⁰

Kaspar Flekstad

Hundre år senere beskrev historiker Kaspar Flekstad taterne som et resultat av trange økonomiske kår i det norske bondesamfunnet. Han arbeidet med taterne hele livet og utgav boken «Omstreifere og sigøynere: studier over fantefolkets opprinnelse: bidrag til nordisk kriminologi» i 1949.⁴¹ Her tegnet han et bilde av taterne som en belastet gruppe stående utenfor samfunnet, hvor behovet for hjelp var stort. Taterne ble presentert som objekter for myndighetenes bekymring. Flekstad sådde samtidig tvil om taternes opprinnelse slik som Sundt presenterte det 100 år tidligere.

Misjonens representanter: Carlsen og Lyngstad

«Misjonen» var det opprinnelige navnet til Foreningen til Modarbeidelse af Omstreifervæsenet, etablert i 1897. Foreningen endret navn 1922 til Den norske omstreifermisjonen og tok i bruk navnet «Norsk misjon blant hjemløse» fra 1935 til 1986, da

³⁶ Ibid:19

³⁷ Ibid:21

³⁸ Skou, 1917:9

³⁹ Ibid:44

⁴⁰ Ibid:17

⁴¹ Flekstad, K. (1949) *Omstreifere og sigøynere: studier over fantefolkets opprinnelse : bidrag til nordisk kriminologi*. Oslo:Aschehoug

organisasjonen avslutningsvis ble omgjort til stiftelsen «Kirkens Sosialtjeneste».⁴²

Organisasjonen jobbet aktivt mot norske tateres livsstil, og flere i organisasjonens ledelse har skrevet bøker jeg har brukt. Bøkene er skrevet i en tid hvor Misjonens arbeid pågikk for fullt og steriliseringen av taterne møtte lite motstand. Innholdet i bøkene er dermed sterkt partisk, og omtaler taterne svært negativt. Samtidig benyttet forfatterne seg av ubestridte fakta, som byggeår av arbeidsleirer, hvem som foretok reiser hvor og generelle fakta om Eilert Sundt. Bøkene er dermed av interesse. Eksempelvis benytter jeg meg av en tekst skrevet av generalsekretær og leder av arbeidskolonien Svanviken, Ingvald B. Carlsen,⁴³ som bør leses med et kritisk blikk, da Misjonen har forsøkt å manipulere historieskrivningen om seg selv.⁴⁴

Generalsekretær Carlsen er ikke den eneste fra Misjonen som skrev om taterne. Oscar Lyngstad var generalsekretær for Misjonen i en kortere periode og skrev boken «Landeveiens folk i Norge» i 1947, hvor han skildret Misjonens bakgrunn, oppstart og hvordan arbeidet utviklet seg.⁴⁵ Som Carlsens bok, er denne også interessant da den viser hvordan Misjonen ser på seg selv, holdninger og arbeidet de gjorde ovenfor taterne.

Struktur for oppgaven

I Kapittel én vil jeg gi en introduksjon til oppgaven. Her vil det gis en innføring i oppgaven og dens omfang. Tidligere forskning på feltet vil gjøres rede for.

Kapittel to presenterer det teoretiske analyseapparatet med teori og metode som er relevant for oppgaven

I det tredje kapittelet vil det redegjøres for taternes historie i Norge. Dette for å gi et overordnet blikk på taternes historie, og for å plassere min egen forskning inn i denne perioden. Noen sider vil bli brukt til å undersøke hvordan omstreifende grupper ble oppfattet utenfor Norge, da med vekt på USA og Frankrike.

Det fjerde kapitelet vil rette fokuset mot stortingsdokumenter som omtaler taterne, omstreifere og fanter. Det vil bli gitt en systematisk gjennomgang av alle dokumentene hvor disse begrepene dukker opp, med innhold og kontekst. Dette vil lede ut en enkel numerisk fremstilling med diskusjon.

⁴² NOU, 2015:11

⁴³ Carlsen, I. (1922). *Et hjemløst folk – kort oversikt over arbeidet for omstreifere i Norge*. Oslo: Luthersk Bokmission.

⁴⁴ Johansen, 2010:18

⁴⁵ Lyngstad, O. (1947). *Landeveiens folk i Norge: kort oversikt over omstreifernes historie og Norsk misjon blant hjemløse 1897-1947*. Oslo: Norsk misjon blant hjemløse

Kapittel fem omhandler avisenes fremstilling av tater og omstreifere over en periode på 40 år. Morgenbladet og Aftenposten vil være utgangspunkt for denne analysen. Konteksten, hva det skrives om og hvorvidt det forekommer endring i omtalelsen av tater og omstreifere vil være utgangspunktet for kapittel fem.

Kapittel seks er konklusjon og oppsummering

Kapittel 2 – Teori og metode

Avgrensning, kildevalg og metode

Denne undersøkelsen vil ta utgangspunkt i Stortingsdokumenter og aviser i perioden 1850-1930. Det er i denne perioden tater oftest blir omtalt i Stortingsdokumenter. Ulike løsninger på «Taterproblemet» ble framlagt og ordskiftet i perioden før århundreskiftet la grunnlaget for politikken som ble iverksatt rundt århundreskiftet. Vergerådsloven (1896), løsgjengerloven (1900), fattigloven (1900), fremmedloven (1901) og straffeloven (1902) kom alle i disse årene. Ulike aspekter ved assimileringstiltakene taterne ble utsatt for, kom på ulike måter til uttrykk i disse lovene.

Århundreskiftet markerte en periode der politikken som ble diskutert på 1890-tallet ble iverksatt. Politikken vedvarte frem mot slutten av 1920-tallet, og endte med sterilisering av mange tater og andre minoriteter. Eugenitikkens fremvekst gjennom tidlig 1900-tallet påvirket og endret politikken ovenfor taterne. Den tidligere politikken tok skifte på å endre taternes levestil gjennom assimilasjon, ved å ta dem ut av deres naturlige miljø. Fra 1934 forandret dette seg. Arv ble den viktigste årsaksforklaringen til taternes rotløshet.

Dokumenter fra Stortingets digitale arkiv er viktige kilder til diskusjonene i oppgaven. Stortingsdokumentene brukes til analyse, og hvordan begreper som «omstreifervesenet», «tater» og «omstreifer» brukes i dokumentene er utgangspunktet for analysen, samt om det er systematikk i bruken av dem. Hvorvidt det er likhetstrekk mellom begrepsbruk i Stortingsdokumenter og aviser vil også studeres. Hvor ofte brukes begrepene i stortingsdokumentene og avisene, i hvilken kontekst, vil være av interesse og kan si noe om hvordan taterne oppfattes av samfunnet og på Stortinget

Oppgaven bruker hermeneutisk tekstanalyse. Oppgaven er i stor grad basert på primærkilder, i første omgang Stortingets digitale arkiv og nasjonalbibliotekets digitale avisarkiv. Tekstene tolkes og kontekstualiseres. Valget av kvalitativ metode henger sammen med viktigheten av å forstå språklige utsagn og fordi teksttolking er en kvalitativ tilnærming til forskning.⁴⁶ Dermed er det viktig å forstå konteksten, hvem som har skrevet teksten og hva slags dokument vi har med å gjøre.⁴⁷ I tillegg til å se på produsent og kontekst, må en se på innholdet i teksten. Som forsker kan man telle opp hvor hyppig ulike ord og uttrykk anvendes i en tekst, for å avdekke mønstre.⁴⁸

Store deler av kildetilfanget er produsert av, med og for Misjonen for Omstreifervæsenet. Flere av Misjonens medlemmer skrev både avisartikler og ble referert til i stortingsdokumenter. Dette kan skape en skjevhet i framstilling av taterne og deres situasjon. Det er god grunn til å anta at framstillingen av taterne og deres liv kunne vært annerledes dersom flere uavhengige parter hadde deltatt i debatten rundt taterne. Videre er store deler av materialet skrevet i en tid hvor omreisende folk ble sett på som uønskede, og disse holdningene påvirker sannsynligvis omtalen av dem i kildene. Dermed blir det viktig å lese kildematerialet med et kritisk blikk.

Nominelle tilnærminger til kildematerialet vil også brukes i noen grad. Telling er brukt i analysen av Stortingsdokumenter til å avdekke om det er systematikk i norske myndigheters bruk av omtalelsen av norske tater. Ifølge Knut Kjelstadli kan tellinger avdekke mønstre som ikke er åpenbare.⁴⁹ Å fremstille tellinger i tabeller reiser flere tekniske utfordringer, der resultat og tolkning er avhengig av klassifisering og kategorisering. Videre vil en nominell analyse samle opplysninger om flere individer og forsøke å trekke ut sentrale tendenser for disse som samlet gruppe. Ut fra opplysningene om gruppen kan det derimot ikke trekkes konklusjoner om enkelte individer.⁵⁰ Det motsatte er også tilfelle – det som er gyldig for et individ er nødvendigvis ikke gyldig for hele gruppen.⁵¹

Metoden er i hovedsak kvalitativ med innslag av kvantitativ analyse. Komparasjon gjøres også. Kjelstadli understreker at «Hensikten er nå heuristisk, kunnskapssøkende; vi er på jakt

⁴⁶ Kjelstadli, K. (1999). *Fortida er ikke hva den en gang var*. Oslo: Universitetsforlaget. S:183

⁴⁷ *ibid*: 185

⁴⁸ *Ibid*:187

⁴⁹ Knut Kjelstadli, 1999:231

⁵⁰ *Ibid*:232-233

⁵¹ *ibid*:234

etter gode spørsmål». ⁵²Ved en sammenligningsanalyse søker vi objekter som er så like som mulig, og sporer opp den eller de avgjørende ulikhetene som finnes i trass i likhetene. ⁵³ Kjelstadli understreker samtidig at ulike tilnærminger kan kombineres, slik at en ser både på ulikheter og forskjeller etter tur. ⁵⁴ En må ved sammenligninger være oppmerksom på hvilken side av enhetene man vektlegger, slik at som sammenlignes er relevant for studiet. Hvilke enheter man velger å sammenligne er like relevant.

Aviser er en viktig primærkilde og vil være utgangspunkt for den komparative analysen. Ulike aviser fra samtiden gir viktig informasjon om det offentlige ordskiftet om behandlingen av «taterspørsmålet». Aviser er derfor en sentral kilde for å besvare forskningsspørsmålene. I hovedsak vil Morgenbladet bli brukt, da den brukt som talerør av ulike aktører da diskusjonen av taterspørsmålet var på sitt mest intense, og ble brukt som plattform for å nå ut til den kristne eliten i Norge. Hvor ofte og mye saken fikk oppmerksomhet i trykte aviser er av interesse, da det dokumenterer hvordan taterne ble oppfattet, om den i det hele tatt ble opplevd som aktuell av samtiden, og hvordan taterne ble omtalt.

Ingen avis er et speil av samtiden, og en 100 prosent objektiv avisartikkel er umulig å finne. Førsteamanuensis Yngve Hågvar trekker frem fire grunner til hvorfor det er viktig å analysere presstekster. For det første leser mange presstekster, og de utgir seg for å formidle virkeligheten ⁵⁵. Videre påvirker avisen utviklingen av språket, og bidrar til å forme menneskers virkelighetsbilder av samfunnet. Hågvar trekker frem at det er uvisst i hvor stor grad vi påvirkes av presstekster, men understreker at det finnes holdepunkter for at det eksisterer en sammenheng mellom måten det skrives om samfunnet, og måten vi tenker på henger sammen. ⁵⁶ Videre bidrar pressens selektive utvalg av temaer til forståelsen av hvilken problemstillinger det er relevant og naturlig å engasjere seg i, og den språklige og visuelle utformingen av tekstene signaliserer på hvilken måte det er naturlig å diskutere temaene. ⁵⁷ Påvirkningen fungerer også motsatt vei, der presstekstene skriver om temaer og tilnæringsmåter leserne antas å være opptatt av. ⁵⁸

⁵² Kjelstadli, 1999:264

⁵³ Kjelstadli:266

⁵⁴ Ibid:267

⁵⁵ Hågvar, Y. (2007). *Å forstå avisa – innføring i praktisk presseanalyse*. Oslo: Fagbokforlaget. S:16

⁵⁶ Ibid:16

⁵⁷ Hågvar, 2007:17

⁵⁸ Ibid:17

Kapittel 3 – Taterne i Norge: et historisk overblikk

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for norske styresmaktens politikk ovenfor taterne. Dette for å gi et historisk overblikk over politikken som er ført ovenfor omstreifende, og for å gi en kontekst til mine egne undersøkelser i senere kapitler.

Myndighetenes politikk knyttet til de omreisende har historisk sett vært hardhendt og tatt sikte på å fjerne dem, både fysisk og kulturelt. Politikken baserte seg på et syn hvor de omstreifendes levesett og kultur ble ansett som negativt, både for fastboende og for omstreifende. Så tidlig som i 1276, i Magnus Lagabøters lov, kunne en finne strenge forbud mot å huse færende folk og sette dem over ved overfartssteder.⁵⁹

I 1536 ble den første utvisningen av alle sigøynere og taterne fra Danmark-Norge gjennomført. Forvisningen gjentok seg og ble innskjerpet av konger etter Christian 3.⁶⁰ Etter knappe femti år ble bestemmelsen utvidet til at ledere av omstreiferfølger kunne henrettes uten lov og dom, mens resten av følget skulle ledes ut av landet.⁶¹ Sverige var hardere i sin forfølgelse, hvilket innebar at alle mannlige taterne som ble pågrepet innenfor rikets grenser skulle henges uten dom, mens kvinner og barn skulle føres ut av landet.⁶²

Fra 1643 gjennomførte allmuen årlige «fantejakter» i Norge-Danmark. Ansamlinger av bønder kunne gjennomføre bygda, skoger og setre for å jakte på fanter, løsgjengere og tiggere, samt drive dem ut. En inkvisisjon av taterne som var et fast punkt på den norsk-danske regjeringens program.⁶³ Dersom en tater ble pågrepet, var fengsel neste stoppested. Sammen med den årlige forfølgelsen av omstreifere, ble det innført innenlandsk passtvang. Dette innebar at personer ikke kunne reise fritt rundt i landet uten gyldig pass.⁶⁴ Det ble forbudt å dra rundt uten fast arbeid og ved hjelp av passene kunne myndighetene føre sterkere kontroll med de reisende. Livet som omreisende ble stadig vanskeligere å opprettholde.

Kirken bidro også til utestengingen av omreisende. Kirkens sakramenter var ikke tilgjengelig for taterne. Den svenske erkebiskopen Laurentius Petri utsendte et påbud i 1560 om at all omgang med omreisende taterne var forbudt og at kirkens prester ikke skulle begrave deres

⁵⁹ Schluter, 1993:71

⁶⁰ Flekstad, 1949: 21

⁶¹ Schluter, 1993:71

⁶² Carlsen, 1922:8

⁶³ Carlsen, 1922:8

⁶⁴ Schluter, 1993:71

døde eller døpe barna deres.⁶⁵ Prester skulle heller ikke besøke dem når de var syke.⁶⁶ De samme ekskluderende tiltakene ble importert til Norge-Danmark, og praktisert i liknende grad. Holdningsendringene kom sakte, og det var først med opprettelse av tukthusene at taterne skulle døpes og konfirmeres.⁶⁷

Med tukthusenes etablering i Norge på midten av 1700-tallet, skulle en kule «fantefolket». Tukthuset, som tiltak, var primært rettet mot reisende, og samfunnet skulle utnytte seg av arbeidskraften deres. Frihetsberøvelsen i tukthuset innebar, skulle ha en preventiv effekt på arbeidsskye mennesker. Reisende kunne bli satt i tukthus for løsgjengeri, betleri (tiggings), tyveri, kvakksalveri og samliv uten gyldig ekteskapsinngåelse.⁶⁸ Videre skulle oppholdet på tukthusene forberede omstreifere til konfirmasjon. De fleste omstreifere gikk sannsynligvis tilbake til et omflakkende liv. Likevel markerte opprettelsen av tukthusene en overgang fra gamle straffemetoder, forvisninger og henrettelser. En gikk bort fra fantejakter, men inn i frihetsstraffens tid.⁶⁹

«Fantefortegnelsen»

I 1845 ble det gjennomført en folketelling i Norge. Folketellingen inkluderte taterne, og rundskriv ble sendt ut til prester som skulle innhente detaljerte opplysninger om taterne i sitt amt. Arbeidet resulterte i en fortegnelse over navngitte taterne, den såkalte «Fantefortegnelsen», utgitt av Justisdepartementet.⁷⁰ Fantefortegnelsen omtalte 1145 taterne i 223 reisefølger, med enkle beskrivelser over deres virke, bakgrunn og familie.⁷¹ Sannsynligvis unngikk flere taterne prestene, og det reelle tallet var høyere, men de navngitte menneskene og familiene i fantefortegnelsen ble stemplet som romanifolk.⁷² Tellingen markerte begynnelsen på en mer systematisk og lovfestet forfølgelse av taterne. Fra 1840-tallet ble taterne stadig oftere omtalt i aviser, oftere arrestert og diskutert i større grad i pressen, et fokus de omreisende taterne hadde tidligere vært foruten.⁷³

⁶⁵ Carlsen, 1922:9

⁶⁶ Schluter, 1993:73

⁶⁷ Carlsen, 1922:10

⁶⁸ Schluter, 1993:76

⁶⁹ Flekstad, 1949:154

⁷⁰ Schluter, 1993: 78

⁷¹ Flekstad, 1949:24

⁷² Godtaas, 2007:97

⁷³ Ibid:98

Den økende oppmerksomheten rundt taterne kom fra alle kanter, inkludert kristne. Fra 1820- og 1830- årene fikk misjonstanken blant taterne fotfeste i Norge, og misjonsforeninger dukket opp rundt om i landet.⁷⁴ Den første misjonsforeningen for kvinner ble opprettet i Trondheim i 1826, og syslet seg med fattigdomsarbeid og misjon. Taterne, som et omreisende folk uten bopæl, ble ansett som hjelpetrengende av befolkningen, og falt dermed innenfor misjonsvirksomhetens søkelys. Frykten for at de omreisende skulle medføre ekstraavgifter for fattigvesenet, påvirket også diskusjonen rundt «fantesakene», til tross for at taterne sjeldent benyttet seg av denne hjelpen.⁷⁵

Eilert sundt og fantefondet

Prestesønnen Eilert Sundt er den norsk-etniske enkeltpersonen som opparbeidet mest kunnskap om taterne i Norge i eldre tid. Sundt var en ivrig forkjemper for «fantesakene», og understreket at den tidligere politikken, utryddelseslovene, hadde forhindret fast bosetting, integrering og skapt fordommer mot taterne.⁷⁶ En dualistisk målsetting preget arbeidet hans med taterne. De skulle «reddes» ved å innlemme dem inn i samfunnet, og verne den norske befolkningen mot den fysiske og åndelige forpestelsen myndighetene hevdet taterne representerte.⁷⁷ Etter flere studiereiser omkring i Norge utgav han boken «Beretning om Fante- eller landstrygerfolket i Norge», hvor han gav en historisk innføring i fantefolkets opprinnelse, historie og livsvilkår. En bok som senere la grunnlaget for politikken ovenfor taterne

Sundt så for seg arbeidshus i statens regi, og insisterte på at det var statens ansvar å «behandle» taterne.⁷⁸ Etter anmodning fra Sundt startet Stortinget å bevilge en årlig sum til «forbedring av Taternes og andre daglige Omstreifers Kaar», eller «Fantefondet» som det også ble kalt.⁷⁹ Sundt fikk i oppdrag å utforme fondets vedtekter, som tok sikte på å gi undervisning til omstreiferbarn, skaffe bopel til voksne og forsørge eldre tater.⁸⁰ Stortinget opphevet bevilgningene i 1869, med begrunnelse i manglende resultater. I perioden 1855—63 hadde «Fantefondet» plassert 256 barn i fosterhjem, men mange vendte tilbake til sine tidligere liv.⁸¹ Den engasjerte presten la grunnlaget for politikken som ble senere. Kritikere

⁷⁴ Godtaas: 2007: 93

⁷⁵ Ibid:98

⁷⁶ Schluter, 1993:78

⁷⁷ Ibid.78

⁷⁸ Godtaas, 2007:104

⁷⁹ Schluter, 1993:78

⁸⁰ Godtaas: 2007: 105

⁸¹ Schluter, 1993:78

hevdet at tiltak mot taterne var nytteløst og pengebruken bortkastet. Stortinget fjernet hans stilling og Sundt ble tvunget til å ta prestejobb i Eidsvoll, hvor han ble værende frem til sin død i 1875.⁸² Arbeidet hans inspirerte senere prester som ønsket å fornorske taterne.

Det første forsøket på å «hjelp» omstreiferne var tilsynelatende mislykket, men ikke forgjeves. Etter Sundts død i 1875 stod «Fantesaken» uten en klar talsmann, og gjennom 1880-tallet var det delte meninger om det økende antallet tater. Meningene var mange, men «tatersaken» manglet en tydelig stemme. Debatten fortsatte og stortingsrepresentant Jacob Sverdrups løsning var å sette barna i «asyl», mens de voksne skulle omskoleres.⁸³ I samme innlegg etterlyste han en person til å ta på seg denne oppgaven. Det skulle vise seg å bli hans egen fetter, Jakob Walnum.⁸⁴

Barnehjem og arbeidskolonier

Jakob Walnum var prest i Leikanger i Sogn, og kastet seg engasjert inn i debatten.

Morgenbladet ble arenaen for diskusjonene om «fantesaken», og i et lengre innlegg i avisen 16. september 1893, rettet han sterk kritikk mot kristenfolkets manglende misjon ovenfor taterne.⁸⁵ Han mente noe måtte gjøres med deres ugudelige livsstil og Eilert Sundts arbeid måtte gjenopptas. Walnum hadde en annen innfallsvinkel til «fantesaken». Arbeidet skulle i hovedsak rette seg mot barna, og opprettelse av barnehjem. Det skulle i tillegg opprettes arbeidskolonier for de eldre taterne.⁸⁶ Innlegget hans skapte engasjement fra kirkens representanter, og i 1897 ble «foreningen til motarbeidelse av omstreifervesenet» opprettet med Jakob Walnum som generalsekretær. I 1922 ble navnet endret til «Den norske omstreifermisjonen» og i 1935 til «norsk misjon blant hjemløse». På folkemunne gikk organisasjonen under navnet misjonen.⁸⁷

Målet til Walnum var barnehjem og arbeidskolonier i alle norske landsdeler. Ved Stortingets vedtak av vergerådsloven av 1896 fikk han mandatet til å utføre denne jobben. Systemet skulle være så effektivt at det alltid tok unna nye taterbarn. Walnum kom raskt i gang. Allerede 27. juni 1900 ble Askviknes barnehjem i Os ved Bergen offisielt åpnet. I løpet av 1902 tok Lilegården barnehjem i Eidanger og Rostad barnehjem på Inderøya imot de første

⁸² Carlsen, 1922: 15

⁸³ Godtaas, 2007:224

⁸⁴ Ibid:224

⁸⁵ Godtaas, 2007: 224

⁸⁶ Carlsen, 1922: 20

⁸⁷ Schluter, 1993:78

barna.⁸⁸ I utgangspunktet skulle foreldre frivillig sette barna i hjemmene, men slik ble det ikke. Gjennom vergerådsloven kunne barna kun tas ut av barnehjemmet med misjonens samtykke, noe de sjeldent gav.⁸⁹ Barna og foreldre ble skilt og barna ble utnyttet som billig arbeidskraft.

Arbeidskoloniene tok lengre tid å organisere enn først antatt. Barnehjemmene stod klare etter kort tid, men det gikk tregere med byggingen av arbeidskolonier for voksne og hele familier. Barna var misjonens førsteprioritet, de voksne kom i andre rekke. Forsinkelsen skyldtes også at Løsgjengerloven fra 1900 ikke trådte i kraft før i 1907.⁹⁰ Loven omfattet alle omreisende grupper, slik at hjemløse personer uten fast arbeid pågripes og settes i tvangsarbeid. Hjemløshet og vagabondering ble ansett som alvorlige forbrytelser. 13. september 1908 åpnet Svanviken arbeidskoloni på Nord-Møre, og var organisert etter lignende arbeidskolonier i Belgia og Tyskland.⁹¹

Etter århundreskiftet skulle arv fremfor miljø bli en viktigere forklaringsmodell på taternes rotløshet og hvorfor bosettingspolitikken ovenfor dem ikke fungerte. Gjennom andre halvdel av 1920-tallet ble eugenikk i økende grad brukt som forklaring, mens påvirkning fra miljøet ble tonet ned.⁹² Det vokste frem et ønske om å kontrollere og eventuelt sterilisere individer med antatt negative arveanlegg, og taterne i Norge ble pekt ut som en gruppe med uønskede egenskaper. Sterilisering og internering ble dermed diskutert gjennom 1920-tallet, selv i pressen.⁹³ I lys av den nye arvelæren, skulle det utarbeides nye tiltak ovenfor omstreifende. En «omstreiferkomite» ble nedsatt, som la grunnlaget for den nye politikken. Forslagene deres innebar blant annet en ny telling av omstreifende, hvilket skulle sendes rundt til politimyndighetene i landet.⁹⁴ Videre skulle vergerådets plikt innskjerpes, økonomisk støtte til kommuner som bosatte reisende skulle økes, «håpløse» omstreifere måtte interneres på Svanviken, og «lavtstående» individer skulle steriliseres.⁹⁵

I 1934 kom «Lov om adgang til sterilisering». Dette åpnet for tvangssterilisering av individer kategorisert som åndssvake, sinnssyke og sedelighetsforbrytere. Begrunnelsen for inngrepet var todelt. Fra et sosialt perspektiv lå det en antakelse til grunn om at individet ikke hadde

⁸⁸ Godtaas, 2007: 233

⁸⁹ Schluter, 1993:81

⁹⁰ Godtaas, 2007, 238

⁹¹ *ibid*:239

⁹² Schluter, 1993:89

⁹³ *ibid*:89

⁹⁴ Schluter, 1993:89

⁹⁵ *ibid*:89

evne til å forsørge og ta var på eget avkom. Fra et eugenisk perspektiv fryktet en at sinnslidelser og åndssvake mennesker skulle formere seg og gi avkommet lignende lidelser.⁹⁶ Steriliseringspraksisen av taterne pågikk fra 1935 og helt frem til 1950-årene.

Vagabondering – En bredere kontekst. Norge, Europa og Amerika

I Frankrike, fra 1880-årene og et par tiår framover, anså leger omfattende reising som en sykdom å være. Fra Bordeaux dukket det første tilfellet opp av «compulsive mad travellers disease» i 1887, og derfra spredde lidelsen seg videre.⁹⁷ Sykdommen, som også kunne gå under navnet «fugue», ble kjennetegnet av en irrasjonell trang til å reise omkring, der reisingen i seg selv skjedde naturlig, men uten at individet selv kunne erindre reisingen.⁹⁸ Den første pasienten, Alberta Dada, ble funnet gråtende i et fengsel. Utslitt etter å ha gått sytti kilometer på en dag, uten at han klarte å stoppe. Han mistet familie og jobb, mens han vandret så langt som til Moskva, Konstantinopel og Algerie, før han ble kastet i fengsel for løsgjengeri.⁹⁹ Epidemien av fugue spredde seg raskt. I 1887 til Bordeaux, og til Paris året etter. Derfra til flere regioner i Frankrike og Nord-Italia. Tilfellene av fugue ble ikke observert i Tyskland før ti år senere, da en tysk psykiatrer stilte spørsmålstegn ved fraværet av tilfeller av sykdommen i Tyskland.¹⁰⁰

Fugue ble ikke diagnostisert som sykdom verken i Storbritannia eller USA. Uenigheten rundt klassifikasjonen av fugue var stor. Noen leger og psykiatere omfavnet fugue, mens andre avviste den som diagnose.¹⁰¹ I Bordeaux hevdet leger at fugue var en hysterisk diagnose, mens i Paris anså leger fugue som en latent epilepsi. På grunn av uenigheter i diagnostikken, hadde USA og Storbritannia tilnærmet null diagnostiserte tilfeller av fugue. En årsak som sosialantropologen Joshua Flynn trakk frem var manglende kontroll av befolkningen i USA og Storbritannia. I motsetning til USA og Storbritannia, hadde Frankrike hærer som krevde tusenvis av soldater. For å unngå desertører, måtte franske soldater gå rundt med papirer som beviste hvilken kompanier de tilhørte og hvordan de kunne kontaktes dersom innkallelse var aktuelt. Frank politi sjekket jevnlig menn for å sørge at papirene var i orden. Om ikke kunne de bli fengslet.¹⁰² I USA eksisterte ikke et slikt system, og menn kunne bevege seg fritt rundt i

⁹⁶ Schluter, 1993:90

⁹⁷ Hacking, I. (1998) *Mad Travelers: Reflections on the Reality of Transient Mental illness*. London: Free Association Books. S:7

⁹⁸ *ibid*:47

⁹⁹ *ibid*:7

¹⁰⁰ *ibid*: 31

¹⁰¹ Hacking, 1988:32

¹⁰² *ibid*:61

landet, så lenge en unngikk å bli arrestert. Eventyrlystne briter kunne søke lykken i koloniene eller i USA. Til sammenligning opphørte passtvangen for innenlandske reiser i Norge i 1860. Kontrollen var ikke like sterk som i Frankrike.¹⁰³

En siste forklaring er hvordan USA ikke brukte degenerasjon, her definert som arvelig forfall, som forklaringsmodell på mentale lidelser. Leger hevdet fugue var arvelig, sammen med andre sykdommer som alkoholisme, hysteri og epilepsi.¹⁰⁴ Dette kan henge sammen med Frankrikes sosialpolitiske virkelighet, preget av krigstapet mot Tyskland i 1870, synkende fødselstall, økning i homofili, prostitusjon og løsgjengeri. Degenerasjon av befolkningen var forklaringen. USA hadde verken de samme sosiale utfordringene eller tankesettet. Det nærmeste en kommer er den systematiske undertrykkelsen av afro-amerikanere, samt en stadig økende interesse for eugenitikk.¹⁰⁵

I Europa forsøkte en å forklare omstreifernes livsstil som en sykdom. I Norge fryktet myndighetene moralsk smitteeffekt av omstreiferes livsstil, men klassifiserte det ikke som en sykdom som i Frankrike. Behandlingen i Norge var ikke av psykiatrisk art, men hardt arbeid var den forskrevne medisinen. Vitenskapen var enig i at overdreven rastløshet var en arvelig lidelse, men i Norge ble ikke sykdomsstempelet brukt på omstreiferne, ikke enda.¹⁰⁶ Mens en på kontinentet diskuterte hvordan sykdommen kunne klassifiseres, dreiet diskusjonen seg i Norge i større grad om hvorvidt slike mennesker skulle behandles, og om det var mulig å kurere dem.

Mens fugue, omstreiferi som sykdom, kom som en farsott over deler av Europa, forsvant den like fort. Diskusjoner om hvorvidt fugue kunne klassifiseres som en egen spesifikk sykdom eller ikke, om den var preget av hysteri eller epilepsi, og sykdommens levetid, preget diskursen rundt fugue. Under en psykiatrisk konferanse i Paris i 1909 var fugue utgangspunkt for diskusjonen, og ble delt opp i mindre kategorier av sykdommen med forskjellige utløsende årsaker. Fugue preget av hysteri, sykdommen det hele startet med, ble fjernet med et pennestrøk¹⁰⁷. Nye navn som dementia praecox, epileptisk fugue og schizofreni dukket opp. Defineringen av schizofreni i som diagnose i 1909-11 veltet om hele det psykiatriske diagnosekartet og gjorde «fugue» irrelevant som diagnose. I dag eksisterer fortsatt

¹⁰³ Hacking, 1988:115

¹⁰⁴ Hacking, 1988:35

¹⁰⁵ *ibid*:65

¹⁰⁶ Godtaas,2007:226

¹⁰⁷ Hacking, 1988:74

«Dissosiativ fugue» som en diagnose i den internasjonale diagnosemanualen ICD-10, men den brukes spesifikt på mennesker uten hjem og arbeid, og som ikke kan gjøre rede for hvor de kommer fra eller hører til, gjerne knyttet til flyktningeproblematikk.

Joshua Flynych

En annen forklaring og feltstudie ble levert av sosialantropologen Joshua Flynych i 1901. Flynych gjennomførte antropologisk feltarbeid ved at han levde på landeveien sammen med vagabondere i USA og Europa i ti år, før han skrev bok om forskningsfunnene. I Frankrike hevdet leger og psykiatere at vagabondering kunne forklares ut fra sykdom, men Flynych hadde en annen innfallsvinkel. For han var vagabondere mennesker som frivillig og bevisst laget en overlevelsesstrategi av å leve et kriminelt liv på landeveien.¹⁰⁸ Samfunnets oppfatning av vagabondere som en del av den lavere klassen, var et utdatert syn for Flynych. De var viljesterke, kløktige og i god form. Adjektiv en sjeldent hørte om tattere i Norge eller omstreifere.

Flynch skiller vagabondere ut som en egen gruppe, og hevdet de ikke kunne settes i samme kategori som «bums». «Tramps» reiser rundt, er tålmodige, har mer viljestyrke og er friskere enn bums.¹⁰⁹ Bums hadde et mindre virkeområde, dro ikke rundt, og holdt seg til en fast by. De var drankere og bodde på benker og i parker. En bum har flere livsstadier, med ulike tilhørende karakteristikk, med likhetstrekk til en løsgjenger. Eks høyt alkoholkol konsum. De bor som oftest i byer, sover ute på gaten og reiser ikke omkring på lik linje med vagabondere. De ulike stadiene kalte han «the kids», «the natives» og «the old bucks». Førstnevnte bestod av barn mellom ti og femten år, som overlevde i gjenger som opererte sammen. De pusset sko, stjal og gjennomførte mindre småjobber.¹¹⁰ The natives var middelaldrende og the old buck var eldre mennesker. De to sistnevnte møttes ofte på salonger for å drikke og prate. De bodde hvor de kunne og var et vanlig syn i bybildet, hvor de sov på benker, i parker og ligger døddrukken på gaten.¹¹¹ Synet hans på vagabondere representerte et motstykke til synet i Frankrike, hvor livsstilen og reisingen ble skildret som en sykdom. Begge parter skildret vagabondere, med enighet om at reisingen var et resultat av degenerasjon. Uenigheten lå i hvorvidt levestilen kunne velges bort eller ikke.

¹⁰⁸ Flynt, J. (1901) *Tramping with Tramps: Studies and sketches of vagabond life*. New York: The century Co. S:4

¹⁰⁹ Flynych, 1901:13

¹¹⁰ Ibid:13

¹¹¹ Ibid:86

Vagabondere kunne bruke sin kløkt og skarpsindighet til å lure leger og spesialister. I Frankrike gikk diskusjonen om hvorvidt den omfattende vandringen og manglende erindring ble utløst av eller skyldtes epilepsi. Flynn skildret derimot epilepsi som et triks fra vagabondernes side for å komme unna politi og leger, og hevdet de selv kunne lure de beste spesialister på feltet, kun ved hjelp av skuespill.¹¹² Om dette stemmer, kunne det være en mulighet for at vagabondere på begge kontinenter imiterte epilepsi og manglende hukommelse for å unngå represalier. Flynn mente også det ikke var funnet noe galskap blant vagabondene, slik som i Frankrike, hvor en hevdet de hadde «mad travellers disease», eller fugue. Et lengre fengselsopphold kunne derimot gjøre vagabondere mentalt syke.

Kapitel 4 – Gjennomgang/analyse av stortingsdokumenter

I dette kapittelet vil jeg diskutere alle Stortingsdokumenter fra Stortingets digitale arkiv hvor begrepene «fant», «tater» og «omstreifer» er nevnt og gir utslag i det digitale arkivets søkemotor. I hvilken kontekst begrepet blir brukt og hvem som bruker det er av interesse. Perioden er avgrenset fra 1850 da tater først blir nevnt, til 1930 hvor politikken ovenfor dem endret seg i retning av sterilisering.

Tiden før Eilert Sundt

Begrepene «fant», «tater» eller «omstreifer» dukket praktisk talt ikke opp i Stortingets dokumenter før Eilert Sundts reise i 1849. Første gang det dukker opp et forslag som kan minne om tater, fant eller omstreifer, var i 1824 hvor Stortingsrepresentant Bjerkedal og Fennefos foreslo å anholde passløse omstreifere i et forsøk på å forhindre betleri og løsgjengeri.¹¹³ Dette forslaget fikk han ikke gjennomslag for.

Det tok nærmere tjue år før tater, fanter og omstreifere igjen ble viet Stortingets oppmerksomhet. Myndighetene så «fantene» som et økende problem, ettersom de fikk tilstrømming fra kriminelle fra de lavere samfunnslag i den norske befolkningen. Et forsøk på å kartlegge problemet ble igangsatt, og for første gang, i 1845 ble fantene tatt med i

¹¹² Flynn, 1901:14

¹¹³ Stortinget, Stortingsforhandlingene 1824, Marts 323. *Forslag fra Repr. Bjerkedal og Fennefos sigtende til at hæmme Betleri og Løsgjengeri ved at publicere Reskript af 2 Decbr. 1741, anholde pasløse omstreifende Personer m. v. . . s, 323-325.* Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1814-1870&mtid=14&vt=a&did=DIVL29267> (Sist aksessert: 15.01.21)

folketellingene som egen gruppe. Informasjon ble hentet inn fra prester om fantenes antall og hjemstavn. Resultatet av tellingen var at 1145 personer ble kategorisert som fant, og tilhørte ulike reisefølger¹¹⁴

Interessen for fanter og tater var av ulike årsaker stor på Stortinget i 1848. Diskusjonen knyttet seg til utgifter kommunene opplevde rundt hjemstavnsløse personer, spesielt i kommuner hvor fantene var tallrike. I Stortingsdokumentet står det at antall klager knyttet til «fanternes uvæsen» har økt, og handling var påkrevd fra regjeringens side.¹¹⁵ Forslag til løsning ble fremlagt, men stemt ned. Stortinget ønsket mer informasjon om fantene og taternes forhold, slik at de og deres barn kunne hjelpes.¹¹⁶ Uten å skille mellom begrepene «fant» og «tater» ble begrepene brukt i samme setninger og vilkårlig om hverandre i stortingsforhandlingene, noe som det også kommer frem i dokumentnavnet på forhandlingene: «Anmodning om at tage under Overveielse Spørgsmaalet ang. Foranstaltninger mod Fanter og Tateres Omstreifen m.v.»¹¹⁷

Eilerts Sundts bidrag

Eilert Sundt ble oppnevnt til å innhente mer informasjon om de fattigere samfunnslagene. Finansiert med 100 spesidaler av Stortinget i 1848, dro Eilert Sundt rundt for å undersøke fantefolkets seder og forhold. Sundt benyttet seg av begrepene «fant» og «landstrygerfolket» i sitt arbeid. Dette resulterte i boken «beretning om fante- eller landstrygerfolket i Norge» som kom ut et knapt år etter og ble trykt opp i 1000 eksemplarer. Den skulle gis til fattigkommisjoner og andre som Justiskomiteen mente det var formålstjenlig å gi eksemplarene til¹¹⁸. Boken var klar til stortingssesjonen i 1851, da fanteproblemet skulle diskuteres på nytt.

Debatten ble på tross av dette utsatt til 1854, da en ønsket mer informasjon om fantene og taterne. Slik det framkom i Stortingsforhandlingene fra 1851, var det en hindring i arbeidet

¹¹⁴ Christophersen, H., Christie, N & Petersen, K. (1974). *Eilert Sundt Verker i utvalgt – Fante- eller landstrygerfolket i Norge*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag. S. 2

¹¹⁵ Stortinget, Stortingsforhandlingene 1848, bd. 6D, Besl. 8 D.130, *Anmodning om at tage under Overveielse Spørgsmaalet ang. Foranstaltninger mod Fanter og Tateres Omstreifen m.v...*, s.387.

Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1814-1870&mtid=1&vt=a&did=DIVL2806> (Sist aksessert: 15.01.21) S:460

¹¹⁶ Stortinget, 1848:460

¹¹⁷ Ibid:460

¹¹⁸ Stortinget, Stortingsforhandlingene 1851, 9 D. 12, Besl. 9 D. 84, *Kgl. Meddelelse ang. de med hensyn til fanter og tater trufne forføininger*. S, 12-15. Hentet fra:

<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1814-1870&mtid=14&vt=a&did=DIVL29267> (Hentet fra: 15.01.21) S:541

med fantene og taterne at de ikke kunne kjennetegnes ved noe «kainsmerke», og var vanskelig å skille fra andre individer i lavere sosiale samfunnslag. Generell fattigdomsbekjempelse ble derfor målet, fremfor målrettet arbeid med en gruppe.¹¹⁹ Parallelt med dette skulle Sundt undersøke og innhente mer informasjon om gruppen som fortsatt ble omtalt som «fanter og tater», som det, ifølge Stortingsforhandlingene fra 1851, var vanskelig å skille fra andre lavere sosiale lag.

Nye tiltak foreslås

Fantesaken ble tatt opp igjen på Stortinget i 1854 med forslag om nye tiltak.

Stortingsrepresentant Skjerkhaldts lovforslag ble lagt frem, hvor alle personer som ble identifisert som «tater, fanter eller skøiere», uten hjemstavn, burde bli fordelt mellom rikets forskjellige kommuner¹²⁰. Videre ble det foreslått «at man skule søge at gamle taterne i særegne kolonier, medens andre hade billett, at man skule innesperre de barn i arbeidshus og sette barna inn i redningsanstalter eller få dem anbragt hos skikkelige folk langt borte fra enge foreldre»¹²¹. Noe som allerede hadde blitt foreslått i Sundts første beretning. Et siste forslag handlet om å «binde fanterne» til et fast hjem, i et forsøk på å begrense vandringene deres til færre områder og dermed gi dem et mer ordentligere og regelmessig liv¹²². Alle forslag ble nedstemt av Stortinget.

Flertallet på Stortinget hadde en annerledes innfallsvinkel til dette «problemet». Det var brukt mye tvang for å forfølge fantene opp gjennom historien og gjort forsøk på å sperre dem inne i straffeanstalter. Stortinget ønsket nå å hjelpe taterne ved å gi dem en lovlig næringsvei¹²³.

Dette for å gi dem «en udvei af deres elendighed, og at man i alt fall søger at redde de uheldige børn fra foreldrene», da slipper en å «angribe taterne».¹²⁴ Det ble dermed innvilget 6000 spesidaler til dette formålet. Gjennom hele stortingsdokumentet ble begrepet «fant» brukt ved flere anledninger, foruten ved to punkter, blant annet i selve lovforslaget «lov ang. foranstaltning til at skaffe tater og fantefolk en lovlig næringsvei». Kan det tenkes at Sundts gjentakende bruk av fant som samlebetegnelse begynner å sette seg?

¹¹⁹ Ibid:541

¹²⁰ Stortinget, Stortingsforhandlingene 1854, Indst. 8 D. i 9. *Forslag fra Repr. Skjærkhaldt til Lov ang. Foranstaltning til at skaffe Tater og Fantefolk en lovlig Næringsvei m. v. — Forestilling fra Evje m. fl. Sogne ang. Landstrygerfolket* . . s, 12-28. Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandling/Saksside/?pid=1814-1870&mtid=14&vt=a&did=DIVL29353> (Sist aksessert: 15.01.21) S:19

¹²¹ Ibid:19

¹²² Ibid:19

¹²³ Ibid:20

¹²⁴ Ibid:20

Sundts bevilgninger ble fornyet både i 1857, 1860 og i 1862. Bevilgningene gikk til innsettelse av arbeidsføre og trengende landstrykere av fantefolket i tvangsarbeidshus, samt «Midler til Forbedring af Fanernes Kaar og til Indskrænkning af Fantevæsenet»¹²⁵. Pengene ble blant annet brukt til å gi 250 fanter en lovlig næringsvei. Disse skildret Sundt i «Fortsat Beretning om Fantefolket», hvor Sundt hevdet at 1/3 av disse var mislykket.¹²⁶ Offentlige stortingsdokumenter i perioden kjennetegnes ved bruk av «fant», foruten i Stortingets bevilgning til Sundt i 1865/66, hvor verken fant eller tater ble nevnt.¹²⁷ Begrepet fant blir brukt igjen i 1871 om forsøk på å skaffe fanter og andre omstreifende personer en lovlig næringsvei og gi deres barn en ordentlig oppdragelse¹²⁸. I samme bevilgning blir det understreket at midler vil bli tildelt utgifter knyttet til omstreifernes innsettelse i tvangsarbeidshus.

Sundt dør – gamle tiltak resirkuleres

17 år senere i 1888, dukket det opp et nytt lovforslag som tok sikte på å begrense fantene og taternes vandringer, og begrepsbruken endret seg. Lovforslaget rettet seg mot taterfolket og understreket at tatere som livnærte seg av tigging, måtte få tildelt hjemstavn med tvang.¹²⁹ Videre ble det argumentert for at enhver by og heradstyre måtte få egne taterfuter som førte tilsyn med taterne og overså at alle lover ble overholdt. Dersom privatpersoner ikke varslet taterfutene om tatere, eller gav dem husly, ville bøter foreligge.¹³⁰ Det nyskapende ved forslaget lå i den sterke anbefalte kontrollfunksjonen ovenfor taterne. Dersom en tater ble fengslet utenfor egen hjemstavn, skulle taterfuten føre vedkommende hjem og hjemreisende

¹²⁵ Stortinget, Stortingsforhandlingene 1859/1860. 7 D. 342, Besl. 9 D. 60. *Ang. Bev. af Midler til Forbedring af Fanernes Kaar og til Indskrænkning af Fantevæsenet*. Hentet fra:

<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1814-1870&mtid=14&vt=a&did=DIVL29557> (Sist aksessert: 15.01.21) S:15

¹²⁶ Christophersen el at, 1974:3

¹²⁷ Stortinget, Stortingsforhandlingene 1865/1866. 8 D. 492, Besl. 10 D. 69. *Bev. til Lønning for cand. theol. Eilert Sundt for i Fattigvæsenets Anliggender m. v. at bistaa Kirkedepartementet*. Hentet fra:

<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1814-1870&mtid=14&vt=a&did=DIVL29859> (Sist aksessert: 15.01.21) S:8-12.

¹²⁸ Stortinget, Stortingsforhandlingene 1871. 6 D. a. 95—96. *Ang. forskjellige Bevilgninger vedk. Fattigvæsenet*. Hentet fra: [https://www.stortinget.no/no/Saker-og-](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1871-1891&mtid=11&vt=a&did=DIVL36003)

[publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1871-1891&mtid=11&vt=a&did=DIVL36003](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1871-1891&mtid=11&vt=a&did=DIVL36003) (Sist aksessert: 21.01.21) S: 15-16

¹²⁹ Stortinget, Stortingsforhandlingene 1888. 5 D. Nr. 26, Indst. 6 D. b. 155. *Forslag fra repre. Juel Og Berge til lov om taterne – Forslag til lov om taterfolket og anmodning til regjeringen om at fremkomme med lovforslag til opphævelse af taternes omstreifen ark som hører med: med innstillinger og beslutninger nr 61. s. 1-4*. Hentet fra: [https://www.stortinget.no/no/Saker-og-](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1871-1891&mtid=11&vt=a&did=DIVL37086)

[publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1871-1891&mtid=11&vt=a&did=DIVL37086](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1871-1891&mtid=11&vt=a&did=DIVL37086) (Sist aksessert: 15.01.21) S:1

¹³⁰ Ibid:2

tatere skulle kontrolleres av taterfuter i hvert amt på reisen hjem til amtet de hadde hjemstavn. Siste del av lovforslaget foreslo at tatere og andre fattige tilhørende fattigkommisjonen umiddelbart skulle settes i arbeid hos arbeidsfolk¹³¹

Forslaget ble forkastet med samme begrunnelse som tidligere, nemlig i troen på at problemet ville løse seg selv. Dette var tredje gangen et forslag preget av tvang ble nedstemt i Stortinget. I 1848 av Stortingsrepresentant Stamsø, representant Skjærholks forslag i 1854, og sist i 1888 av Niels Joel. Det ble klart at stadig flere ønsket endring i politikken ovenfor taterne. Til tross for nedgang av tatere i offisielle rapporter, økte antall innmeldinger om omstreifende langs veiene. Opplevde forhold samsvarte derfor ikke med innrapporterte tall.¹³² Forslaget ble på tross av dette avvist, på grunnlag av manglende tro på tvang som løsning. Taterne burde ikke bli tvunget til å forlate eget levevis eller bli påtvunget noe fast hjem. Dette ville ordne seg etter hvert uten påbud.¹³³

Det forekom et taktskifte i begrepsbruken i Stortingsdokumentene fra 1888. Innledningsvis åpnet forslaget med at representant Juel ønsket å bruke ordet «tater», da omstreifende vedkjente seg ved dette navnet, og ikke fant, mente han selv. Der Sundt brukte ordet «fant» som det mest gripende og høvelige navn, hevdet Juel at «tater» var det eneste gruppen foretrakk og ville dermed omtale dem deretter.¹³⁴ «Fant» ble likevel brukt ved enkelte anledninger, da om «omstreifende fanteloffer», som dro med seg sykdom og smittet andre unge. Det begynte å bli klart at omtalen av tatere i politiske dokumenter dreide seg i en strengere retning.

Jakob Walnum

I forkant av sogneprest Jakob Walnums rapport fra 1894, søkte Misjonen om penger til videre arbeid med «taterne og omstreiferne». Misjonen henviste til Eilert Sundts arbeid med 250 fanter, og poengterte at resultatet ikke var like vellykket som først ønsket. Arbeidet hadde siden den gang vært halvhjertet, noe Misjonen ønsket å gjøre noe med. Med en søknad om 5000 spesidaler ønsket Misjonen å fremlegge en rapport om det videre arbeidet for «tatere og omstreifere», i et forsøk på å gjøre dem til samfunnsnyttige borgere.¹³⁵ Ordet fant ble ikke

¹³¹ Ibid:2

¹³² Stortinget, 1888:4

¹³³ Ibid:4

¹³⁴ Stortinget, 1888:3

¹³⁵ Stortinget, Stortingsforhandlingene 1894. 5 d. nr. 87, indst 6. d. a 360. *Andr. fra C. G. Flood i Bergen m. fl. om bev. til gjenoptagelse af Eilert Sundts arbeide for tatere og omstreifere. . . . s. 1-4.* Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og->

benyttet i søknaden, og det ble det gjort et poeng av at kirken burde være en sentral aktør for arbeidet med taterne og omstreiferne. Denne søknaden var ikke undertegnet av Walnum, men andre i Misjonen. Den endelige rapporten inneholdt en detaljert plan for bruk av tvang til å motvirke tilbakefall. Videre skulle Misjonen støtte opp under arbeid med barns oppdragelse, ervervelse av fast bopel, lovlig næringsvei, samt misjonsvirksomhet.¹³⁶ Rapporten inneholdt detaljerte planer på alle de nevnte punktene.

Sogneprest Jakob Walnum argumenterte for at omstreifervesenet var en samfunnsproblematikk som krevde umiddelbar handling. Han hevdet det omflakkende liv hadde sterk tiltrekningskraft på mennesker som allerede var på avveien, og veien tilbake fra omstreiferlivet var nærmest en umulighet. Skildringene beskrev omstreiferlivet som et lovløst liv. Enkelte, hevdet Walnum, kunne drive med håndverk, men deres egentlig levevei var tiggeri. Tiggeri på påtrengende vis, som gjorde dem til en virkelig landeplage. I tillegg til den moralske smitten de førte over bygdene, bragte de med seg veneriske sykdommer.¹³⁷

Walnums tiltak hadde mulighet til å nå full effekt dersom tiltakene fikk virke sammen med den nye vergerådsloven. Parallelt med Walnums undersøkelser, var utredelse av en ny lov mot behandling av forsømte barn, bedre kjent som Vergerådsloven, samt forslag til lov om løsgjengeri, betleri og drukkenskap, også kjent som Løsgjengerloven, begge under utarbeidelse. Walnums egne tiltak med barnehjem og tvangsarbeid ville være vanskelig å gjennomføre dersom de ikke hadde hjemmel i loven. Dersom barna skulle unngå å bli omstreifere som sine foreldre, måtte dørene til omstreiferlivet stenges. For å oppnå den ønskede effekten, var det ikke nok å vedta vergerådsloven. Det var også et behov for en lov mot løsgjengeri. Begge lovene utfylte hverandre ved at bestemmelsene rettet seg mot taternes livsstil.¹³⁸

Arbeidet med barnehjemmene måtte være en kombinasjon av statlig og privat innsats. Slik det fremkom i vergerådsloven, skulle oppdragelsesanstaltene være anskaffet av staten, men staten kunne benytte seg av privat bistand. Privat samarbeid ble oppfordret, fremkom det i Walnums

[publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1892-1900&mtid=20&vt=a&did=DIVL21441](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1892-1900&mtid=20&vt=a&did=DIVL21441)
(Sist aksessert: 15.01.21) s: 2

¹³⁶ Ibid: 3

¹³⁷ Stortinget, 1894: 6

¹³⁸ 1894 Stortinget, Stortingsforhandlingene 1894. 5 d. nr. 100, indst. 6 d. a 501. *Angaaende arbeidet blant omstreiferne M.V.* s. 1-57. Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1892-1900&mtid=20&vt=a&did=DIVL21636>
(sist aksessert 15.01.21) S:9

plan. «Den private foretagsomhed snarere opmuntres end afvises».¹³⁹ Walnums plan innebar opprettelse av tre barnehjem, og han poengterte at det frivillige arbeidet burde slutte seg mest mulig til statens arbeid, men understrekte at arbeidet for taterne og deres barn ville være en primæroppgave¹⁴⁰

Gjennom hele forslaget ble kun «omstreifere» benyttet som betegnelse. Verken tater eller fant er å finne, foruten de gangene eldre ordninger som «fantefondet» eller «fantefortegnelsen» er nevnt. Er det sannsynlig at det allerede her ble generalisert for enkelhetens skyld? Eller mente Misjonen norske omstreifere, altså løsgjengere og loffere som var problemet, ettersom det hadde blitt betraktelig flere av dem de siste tiårene.¹⁴¹ Hvis det var tilfellet, hvorfor siktet rettet Misjonen søkelyset mot taterne spesielt? De visste akkurat hvem de ville ha i Svanviken. Taterne. Kanskje på grunn av sin familiebaserte reising. Her ble både barn og foreldre plassert. Omstreifere som dro ofte rundt alene, ble plassert i andre arbeidsleirer, som eks. Opstad arbeidsanstalt på Jæren eller Bergfløtt arbeidskoloni, som også ble drevet av Misjonen.¹⁴² Var det for enkelhetens skyld i utformingen lovverket at en kategoriserte de to begrepene? Sannsynligvis ikke. Det ble stadig henvist til utkastet til vergerådsloven, men vergerådsloven i seg selv nevner aldri tater, fanter eller omstreifere eksplisitt. Kun dem som var «moralsk fordærvet».¹⁴³ Walnum understrekte selv at vedtagelse av vergerådsloven måtte kunne anvendes på omstreifernes barn¹⁴⁴, men på tross av dette ble aldri begreper som «fant», «tater» eller «omstreifer» brukt i vergerådsloven. Taterne og deres barn var målet.

Walnum om sigøynere og vagabondere

Tyske sigøynere var unnlatt innlemmelse i arbeidskolonier i Tyskland. De var under oppsikt fra politi, men det ble ikke arbeidet arbeid for å regulere omstreiferlivet deres. Skildringer av dem omhandlet deres svake vilje, arbeidskyhet og dårlige karakter. Walnum gjorde selv et poeng av at de lignet på ekte og ublandete norske taterfamilier¹⁴⁵. Det er interessant at arbeidsleirene for vagabonder i Tyskland, ikke gjaldt tyske sigøynere, men Walnum ønsket likevel lignende arbeidsleirer i Norge for taterne, som han sammenlignet med sigøynerne. En gruppe unnlatt de samme arbeidsleirene han søkte å innføre etter tysk mønster.

¹³⁹ Stortinget, 1894:7

¹⁴⁰ Ibid: 11

¹⁴¹ Gotaas:2018:20

¹⁴² Gotaas, 2018:48

¹⁴³ Stortinget, 1984:7

¹⁴⁴ Ibid: 7

¹⁴⁵ Stortinget, 1894:18

Andre halvdel av 1850-tallet var preget av industrialisering av samfunnet, endrete samfunnsforhold og økt konkurranse. Walnum hevdet industrialiseringen drev frem en type omstreiferliv som skilte seg fra sigøynernes ved at det var individuelt.¹⁴⁶ Disse enkeltindividene kalte han vagabondere, og kunne være hvem som helst. Likevel kom de ofte fra lavere samfunnsklasser. De fleste samfunn hadde en lignende kamp å føre mot vagabonderne, som mot sigøynerne, hevdet Walnum Flere land hadde likevel mer suksess med sine tiltak mot vagabonder, som skilte seg fra sigøynerne ved at de ikke var egen etnisitet, men enkeltindivider.¹⁴⁷ Et poeng som allerede blir poengtert på 1850-tallet, er hvordan fantene ikke går rundt med et kainsmerke i pannen og er vanskelig å skille fra andre i de lavere samfunnsklasser. Likevel deler de levevis med sigøynerne ved å reise sammen i familier eller grupper. Kanskje gjør Walnum et poeng av ikke å benytte seg av begrepet «tater», men heller «omstreifer», da det favner flest mulig, både vagabondere og tater.

Vergerådsloven og løsgjengerloven

Den norske vergerådsloven skrev seg inn i et europeisk mønster. Vergerådsloven var ikke unik i Norge, men hadde sin rot i internasjonale kongresser og konferanser om temaet. Både i Antwerpen og Paris samlet europeiske delegater på 1890-tallet seg for å diskutere både synet på og behandlingen av forsømte og kriminelle barn.¹⁴⁸ Delegationene utarbeidet forslag til behandling, og flertallet av de deltakende landene implementerte forslagene til behandling, derav Norge. Behandling gikk ut på å plassere forbryterske barn i nye familier, og enkelte moralsk fordervede barn, i egne anstalter. Gjennom 1890-tallet bygde mange europeiske land anstalter etter samme mønster.

For at vergerådsloven skulle ha virkning, var det nødvendig å utpeke et vergeråd. Vergerådet skulle sørge for overholdelse av vergerådsloven, samt ta avgjørelser i saker som omfattet barn i deres kommune. Nevnte vergeråd inneholdt kommuneleger, prester og andre arbeidende i kommunen. Et sentralt momnt i lovgivningen var at Vergerådet og dets medlemmer ikke var pliktet til å gjøre reiser for å tilse at barn bosatt i andre distrikter hadde grunnleggende behov dekket. Kontrollen med barna skulle skje gjennom korrespondanse med personer bosatt i det

¹⁴⁶ Stortinget, 1894:21

¹⁴⁷ Ibid: 21

¹⁴⁸ Stortinget, Stortingsforhandlingene 1896. Oth Prp No6. *Angaaende ufærdigelse af en lov om behandlingen af forsømte børn*. S. 1-175. Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1896&paid=3&wid=a&psid=DIVL85&pgid=a0033> (Sist aksessert: 15.01.21) s:2

gitte området. Et tilsyn betrodd til personer eller foreninger som selv var villig til å ta på seg dette ansvaret. I dette tilfellet, Misjonen.¹⁴⁹

Loven favnet bredt, men nevnte ikke eksplisitt tater eller fanter. Allerede i §2 fremkom det hvem loven gjaldt for. Barn under seksten år skulle etter vergerådets beslutning bli satt i en hederlig familie, barnehjem eller lignede dersom barnet hadde bedrevet en straffbar eller sedelig fordervet forbrytelse, og det ble fryktet gjentakelse.¹⁵⁰ Videre var det ønskelig at loven hadde en preventiv effekt, da det «på grunn av foreldrenes eller opdragerens lastefullhet eller forsømmelighet finnes vanvyrdet, mishandlet eller sedelig forekommet eller en fryktet barnet ville bli sedelig fordervet».¹⁵¹ Dersom dårlig oppførsel fra barnet, hvor verken hjemmets eller skolens oppdragelse ikke fungerte, var det nødvendig å redde barnet fra sedelig undergang.

Vergeloven favnet bredt og vagt, og hvem loven skulle omfatte var opp til et Vergeråd eller dem Vergerådet utpekte som ansvarlig for barnet. Hva klassifiserte som «sedelig undergang» eller umoralsk var også opp til skjønsmessig tolkning fra rådets side. Det ble poenget i etterkant i en høring at gjennom brede kategoriene, forsøkte å redde barn, slik at de ikke blir en byrde for samfunnet, og ender opp arbeidssky, dagdrivere, forbrytere eller straffefanger.¹⁵² Et annet argument var at byene vokste tre prosent årlig i andre halvdel av 1850-tallet, mens antallet forbrytere vokste med åtte prosent årlig.¹⁵³ Vergerådsloven ble dermed et forsøk på å snu en utvikling som truet samfunnsordenen. Samme språkbruk ble brukt for å beskrive taterne. Verken «fanter», «tater» eller «omstreifere», nevnes eksplisitt, men indirekte, da deres livsstil allerede var dømt som umoralsk av samfunnet. Videre ville Vergerådet, eller Misjonen i dette tilfellet, opptre som både som dommer, jury og bøddel.

Løsgjengerloven, eller lov om løsgjengeri, betleri og drukkenskap, ble ferdigstilt i 1900, og trådte i kraft fra 1907. De første paragrafene rettet seg inn mot løsgjengeri, og lovens intensjon var klar. §1 sa at dersom en arbeidsfør ikke regelmessig arbeider, men falt fattigvesenet eller andre privat fattigpleie til byrde, ble tatt for betleri eller på grunn av sin ørkesløshet forsømte sin forsørgelsesplikt, slik at, han eller hans familie kommer i nød, billes

¹⁴⁹ Stortinget, 1896: 26

¹⁵⁰ Stortinget, 1896:14-15

¹⁵¹ Ibid:14-15

¹⁵² OTH. PRP. NO. 2. (1898/99). *Ang. Ufærdigelse af en lov om løsgjengeri, betleri og drukkenskap.*

Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1898-99&paid=3&wid=a&psid=DIVL91&pgid=a_0033

(Sist aksessert: 22.02.21) S: 52

¹⁵³Stortinget, 1896:23

vedkommende kunne straffes med fengsel¹⁵⁴. De neste paragrafene fulgte samme mønster og beskrev hvordan manglende bopel eller hengivenhet til lediggang var straffbart.

Løsgjengerloven skulle løse et voksende problem i byene og på landsbygda. I utarbeidelsen av løsgjengerloven innledet sjefen for Justis- og Politidepartementet, Statsråd Qvam, om bakgrunnen og behovet for en løsgjengerlov. «Allerede forlængst har det været erkjent, at omstreivervæsenet, og navnlig da det saakaldte fantefolks omstreiferi ikke alene er en plage for mange landdistrikter, hvis spredte befolkning ofte formelig tyranniseres af de regelmæssig i større følge optrædende Omstreifere, men ogsaa i sig selv indebærer eb fare for retssikkerheden i samfundet»¹⁵⁵. Forsøk var gjort for å bekjempe denne «onden», men uten hell. For å oppnå resultater, måtte en gripe roten til problemet. Bestemmelser om arbeidsskyhet, løsgjengeri og drukkenskap ble trukket frem som midler for bekjempelse av det «ertervuløse proletariat» som vokste frem i de større byene. Disse gruppene blir trukket frem som en del av roten til landsstrykeriet og dermed også til omstreifervesenet, da de sluttet seg til de «egentlig omstreifende» familier, som på den måten fikk kontinuerlig tilvekst¹⁵⁶

Resultat

I følgende avsnitt foreligger begrepsbruken for skildringen av omstreifende mennesker i Stortingsdokumenter i perioden 1848-1930. Forekomsten av begreper som «fant», «tater», og «omstreifer» er telt opp i Stortingsdokumenter og systematisert fra stortingets digitale arkiv. Det tas høyde feilmargin, da det er mulig at stortingets digitale søkemotor ikke gir fullstendig oversikt over alle dokumenter hvor tater, fant eller omstreifer er omtalt. Entall- og flertallsformer er slått sammen. Sammensatte ord hvor begrepene brukes er tatt med. Eks «fantefolket» eller «omstreifervesenet». Bruken av begreper i overskrifter og innstillinger til dokumentene er tatt med i samme år.

År:	Forekomst av begrepet «fant»	Forekomst av begrepet «Tater»	Forekomst av begrepet «omstreifer»
1824 - Forslag fra Repr. Bjerkedal og Fennefos sigtende til at hømme Betleri og Løsgjængereri ved at publicere Reskript af 2	0	0	0

¹⁵⁴ Stortinget, 1898:29

¹⁵⁵ Stortinget, 1898/99 S:1

¹⁵⁶ Stortinget, 1898:6-7

Decbr. 1741, anholde pasløse omstreifende Personer m. v			
1848 - Anmodning om at tage under Overveielse Spørgsmaalet ang. Foranstaltninger mod Fanter og Tateres Omstreifen m.v....,	6	3	0
1851 - Kgl. Meddelelse ang. de med hensyn til fanter og tateres trufne forføininger	14	8	2
1854 - Forslag fra Repr. Skjærkholdt til Lov ang. Foranstaltn. til at skaffe Tateres og Fantefolk en lovlig Næringsvei m. v. — Forestilling fra Evje m. fl. Sogne ang. Landstrygerfolket . .	20	3	0
1859/1860 - Ang. Bev. af Midler til Forbedring af Fanternes Kaar og til Indskrænking af Fantevæsenet	6	0	0
1862/63 Bev til indskrænking af fantevæsenet	6	0	0
1865/66 - Bev. til Lønning for cand. theol. Eilert Sundt for i Fattigvæsenets Anliggender m. v. at bistaa Kirkedepartementet	0	0	0
1871	2	0	2
1888- Forslag til lov om taterfolket og anmodning til regjeringen om at fremkomme med lovforslag til opphævelse af taternes omstreifen ark som hører med: med innstillinger og beslutninger nr 61	28	54	11
1894 – Bevilgning til gjenoptagelse af Eilert Sundts Arbeide for tateres og omstrefere	5	9	22

1896 – Dokument nr 100 – plan for arbeidet blant omstreifere	8	1	64
1896 – Politiinspektør Flood om bevilgning til arbeid med omstreifere og stipend for å sende delegat til kongress i budapest for arbeid med omstreifere	2	0	11
1896 – Vergerådsloven	0	0	0
1897 – Indstilling nr 111.	5	2	14
1898 - Dokument nr. 95. Angaaende stipendium for fhv. Sogneprest Walnum, Sekretær i foreningen til modarbeidelse af omstreifervæsenet, til en studiereise i udlandet.	0	0	3
1898/99 OTH no 2 Ang. Ufærdigelse af en lov om løsgjengeri, betleri og drukkenskap.	21	5	49
1898/99 Selve løsgjengerloven	0	0	0
1914 – ot. Prp.nr14. Om forandringer i løsgjængerloven	1	1	20
1922 – Forestilling frå norsk kvinneforening til dyrenes beskyttelse om taternes mishandling og vanrøkt av hester	0	1	0
1923 - Henstilling fra Lyngdal dyrevern om, at tater og omstreifere ved lov nektes å føre hester med sig	0	1	0

Tater og fant ble begge brukt i stortingsdokumentene fra 1850-1880-tallet. Det er mulig å fastslå systematikk i begrepsbruken i stortingsdokumentene for perioden 1850-1930. «Tater» og «fant» ble oftest brukt i perioden fra 1850- til slutten av 1880-tallet, gjerne om hverandre i samme setning. Foruten i tilfeller hvor det handlet om bevilgninger til Fattigvæsenet eller Eilert Sundts arbeid, omtales fanter og tater i hovedsak i lovforslag som forsøkte å begrense deres omstreiferi. Dette både i 1848, 1851 og 1888.

I 1888 forekom det et brudd med tidligere begrepsbruk, og heretter blir begrepene fant og tater kun brukt i en kontekst det blir henviset til gamle lovforslag, eller eldre navn som «fantefond» eller «fantevæsen». Det er sjelden at fant og tater blir brukt i en kontekst der en henviser direkte til en folkegruppe. Stortingsrepresentant Niels Juel understrekte i 1888 at fant var det mest naturlige navnet å bruke for Eilert Sundt, men gjorde et poeng av at tidene hadde endret seg og fanter ikke lenger ønsket å bli omtalt som tater. Dette førte til at han selv brukte begrepet «tater» 54 ganger, flest ganger for hele perioden i samme stortingsdokument. Juel poengterte at Stortinget burde innfri taternes ønske å bli omtalt som nettopp tater. Begrepet «fant» ble brukt gradvis sjeldnere, og begrepet «omstreifer» ble benyttet stadig oftere. I 1894, i Misjonens forslag til Stortinget, ble omstreifer og tater brukt om hverandre, gjerne i samme kontekst hvor det tidligere ble skrevet «fanter og tater». Nå skrev en «tater og omstreifere». Likevel brukes omstreifere oftest i Misjonens søknad om økonomisk støtte i 1894. Begrepene «tater» og «fant» benyttes om hverandre. En språklig inkonsistens som startet med Stortingsrepresentant Juel i 1888, men økte voldsomt med Misjonen og spesielt med Jakob Walnums plan for omstreifere i 1894, hvor taterbegrepet ble brukt ved én anledning. Selv Mathiassen Skou, som selv var tater, brukte i hovedsak «omstreifer» i omtalen av taterne.

Som i vergerådsloven, unngikk myndighetene begreper som «tater», «fant» eller «omstreifer» i selve loven. Det handlet heller om omflakkende eller personer som vandret omkring. I §1 omtales de som er arbeidsføre, men faller andre til byrde. I §3 henvises det til situasjoner hvor «tiltalte hengiver sig til lediggang eller driver omkring» i neste avsnitt handler det om personer som «flakker om fra sted til sted».¹⁵⁷ Disse beskrivelsene blir gjentatt frem til §7. Likevel ble ikke begrepene «tater», «fant» eller «omstreifer» benyttet i hverken vergerådsloven eller løsgjengerloven, begge lover som skulle motvirke omstreifervesenet.

Egentlige omstreifere

Begrepet «egentlige omstreifere» blir benyttet ofte både i for- og etterarbeidene med løsgjengerloven. Det understrekes at både arbeidsskye og drukkenboltere sluttet seg til de «egentlige omstreifende familier», som på den måten fikk tilvekst.¹⁵⁸ Videre står det at inntektskilden til de «egentlige omstreifere» er betleri, men det er også for enkelte løsgjengere og landstrykere.¹⁵⁹ Det blir gjort et poeng av at departementet ikke klarte å innskrenke

¹⁵⁷ Stortinget, 1898:2

¹⁵⁸ Stortinget, 1898:7

¹⁵⁹ Ibid:7

straffbetingelsene til å alene gjelde de «egentlige omstreiferne». ¹⁶⁰ Det er først i 16 år senere, i revideringen av løsgjengerloven i 1916, at det blir introdusert en klar definisjon hva «egentlig omstreifer» innebærer. Her kan en lese at «omstreiferne i egentlig forstand, «de saakaldte tater eller fanter», og at de under påskudd av småhandel eller blikkenslagerarbeid egentlig kun drev med betleri. ¹⁶¹ Videre ble det understreket at omstreiferne opptrådte i følger i distriktet eller tynt befolkede områder. ¹⁶² Fra myndighetenes side var det med andre ord er klart skille mellom løsgjengere og tater, som de konsekvent omtalte som «omstreifere».

Etter løsgjengerloven trådte i kraft i 1901, var det sjeldent begrepene «omstreifer» eller «tater» ble brukt igjen. Omstreifer dukket opp i budsjettet angående bevilgninger til fattigvesenet og motarbeidelse av «omstreifervesenet» frem til 1910. Derfra tok det hele seks år før «omstreifer» og «tater» dukket opp igjen. Da i revideringen av løsgjengerloven av 1916. Her fremkom det at løsgjengerlovens bestemmelser var for vage, og det var vanskelig å bevise at omstreifende personer ikke hadde fast bopel og dermed straffe dem. ¹⁶³ Etter dette dukket ikke «tater» eller «omstreifer» opp i stortingsforhandlingene før i 1922 og 1923, da som et innspill fra ulike interesseorganisasjoner som ønsket å gjøre hestehold ulovlig for tater. ¹⁶⁴

Er det mulig at Stortinget ikke omtalte hverken tater eller omstreifere i stortingsdokumentene fordi en anså «problemet» som overlevert til Misjonen? Stortinget var aktiv med å avslå lovforslag som kunne løse det opplevde problemet med taterne. Da en løsning kom på plass med vergerådsloven av 1896 og løsgjengerloven av 1901, var problemet ute av verden for Stortinget. Om Stortinget kalte tater for tater, omstreifer eller fant spilte kanskje ingen rolle for staten, så lenge problemet ble tatt fatt i, noe Misjonen gjorde.

¹⁶⁰ Ibid:15

¹⁶¹ Stortinget, Justis- og Politidepartementet 1916. OT. PRP. NR.23. *Om forandringer i løsgjengerloven*. S. 1-27. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1916&paid=3&wid=a&psid=DIVL346&pgid=a_0679 (Sist aksessert: 15.01.21) S:9

¹⁶² Ibid:14

¹⁶³ Stortinget, Justis- og Politidepartementet 1916. OT. PRP. NR.23. *Om forandringer i løsgjengerloven*. S. 1-27. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1916&paid=3&wid=a&psid=DIVL346&pgid=a_0679 (Sist aksessert: 15.01.21) S:1

¹⁶⁴ Stortinget, Stortingsforhandlingene 1923. beh. O.tid. 34. Henstilling fra Lyngdal dyreverv om, at tater og omstreifere ved lov nektes å føre hester med sig. Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1911-1924&mtid=23&vt=a&did=DIVL25361> (Sist aksessert: 15.01.21) S:84

Misjonen endret sakte begrepsbruken til omstreifer i sakene de la frem for Stortinget. Kanskje for å underminere dem som en etnisk gruppe? Kanskje for å skape klarhet i et uklart språklandskap, hvor begreper som fant, tater og omstreifer ble brukt om hverandre. Til tross for at løsgjengerloven ikke fungerte etter hensikten, med vanskelig bevisførsel, visste likevel Misjonen hvem de ønsket å plassere i Svanviken. Det var ikke de nyproletariserte i byene, til tross for at tiltak også ble satt i gang for disse. Vi skal se at det finnes flere mulige innfallsvinkler og forklaringer på hvordan myndighetenes politikk ovenfor taterne var hardhendt.

Påvirkning på lovgivingen

Lovene mot taterne ble til i en tid preget av nasjonsbygging. Strømninger fra slutten av 1800-tallet og starten av 1900-tallet, satte sitt merke på den sosiale og politiske lovgivingen. Norge skulle bygges opp som nasjon, og i dette prosjektet var det sentralt å fremstå enhetlig og homogene mens en hegnet om det norske.¹⁶⁵ Taterne representerte noe «unorsk» og passet ikke inn i et slikt bilde. Kulturelle og nasjonale minoriteter som samer, kvener og tater representerte ikke kulturell enhet og tiltak for å fornorske disse gruppene ble igangsatt. Bonden ble betraktet som «ekte norsk», og bøndernes kultur og levemåte ble dyrket frem i nasjonalromantiske bondefortellinger, folkemusikk, folkeeventyr, bunader og bygdebøker. Taterne og andre kulturelle minoriteter var avvik som skulle fornorskes.

Assimileringspolitikk i nasjonsbyggingens navn var normalen i hele den vestlige verden, og Norge var ikke et unntak. I land med urbefolkning eller etniske minoriteter, som Australia, Canada og New Zeland, ble assimilasjon ansett som løsningen.¹⁶⁶ For Norge gikk dette hardt utover samer, kvener og taterne, hvor det var enighet at assimilasjon var løsningen. Det er høyt sannsynlig at overgangen til å bruke begrepet «omstreifer» var et steg på veien for misjonens assimilasjonsprosjekt.

Proletarisering som årsaksforklaring

«Taterproblemet» ble ansett som et voksende problem av myndighetene som et resultat av økende proletarisering i byene. Denne forklaringen fremlegges av forfatter og journalist Olav Rune Ekeland Bastrup, som hevder det økende antallets omstreifere ikke skyldtes at taterne fikk flere barn enn før, men at myndighetene plasserte dem i samme kategori som de nyproletariserte i storbyene. Myndighetene og overklassen skilte ikke mellom tater og andre

¹⁶⁵ Hvinden, B. (Red.). (2000). Romanifolket og det norske samfunnet. Oslo: Fagbokforlaget. S:21

¹⁶⁶ Pettersen, K.S. (2005) Tater og misjonen: Mangfold, makt motstand [Doktorgradsavhandling] NTNU. S:75

grupper nede på samfunnets rangstige. For dem var taterne, drankere, tiggere og hjemløse en del av denne samme gruppen og et voksende problem. Med etableringen av misjonen og innføringen av løsgjengerloven og misjonen forsvant skillet, da løsgjengerloven ikke skilte mellom gruppene.¹⁶⁷ Bastrups argument om hvordan staten ikke skilte mellom løsgjengere og omstreifere i byene, strider likevel med mine egne funn i revideringen av løsgjengerloven av 1916. Her ble det poengtert at departementet ikke klarte å innskrenke straffbetingelsene til å gjelde de «egentlige omstreiferne», som de definerte som taterne og fanter, og i hovedsak levde på bygda, ikke i byene. Norske myndigheter var med andre ord bevisste på hvem tiltakene rammet og hvem de egentlig ønsket å ramme. Samtidig bør ikke Bastrups argument avvises fullstendig. Han gjør et poeng at av antallet nyproletariserte i byene økte.

Samfunnsstrukturene endret seg, noe som passet dårlig med taternes levestil, som var forbeholdt det gamle bondesamfunnet. Flere arbeidsplasser i byene og opprivning av det gamle bondesamfunnet, slo negativt ut for taterne, som hadde levert varer og tjenester til bønder i århundrer. Bonden og taterne hadde stått i et symbiotisk avhengighetsforhold, der bøndene var taternes arbeidsgivere, og kunne gi husly. Taterne var leverandører av blikkenslager-, feier- og slaktertjenester¹⁶⁸. Økt vareproduksjon og tjenestetilbud fra storsamfunnet medførte større konkurranse for taterne, og etter hvert som de gamle strukturene begynte å endre seg, ble taternes livsstil utfordret. Taternes liv og virke var tilpasset det gamle bondesamfunnet, som hadde stått uendret i flere hundre år.

Økt opplysning blant alle samfunnslag slo dårlig an for taterne. Tidligere kunne taterne ha større kontroll på folk rundt seg gjennom mystikk, som spåkoner og spilleteknikker. Økt opplysning blant allmuen gjorde ikke dette lenger til en fordel taterne hadde på landeveien og da de vandret fra gård til gård. Blant høyere sosiale lag, spesielt den fremvoksende borgerlige middelklassen, ble taternes livsstil oppfattet som truende og et uttrykk for moralsk perversjon. En fryktet den frie livsstilen kunne ha en smitteeffekt, spesielt blant de lavere sosiale klassene.¹⁶⁹

Endret syn på barndommen

Samfunnsforsker og historiker Karen Pettersen hevdet økende fokus på barndommen i perioden la grunnlag for et nytt lovverk som styrket barna. Taterne ble ikke vektlagt i

¹⁶⁷ Bastrup, O & Siversten, A. (1996). *En landevei mot undergangen – Utryddelsen av taterkulturen i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.S:76

¹⁶⁸ Ibid:71

¹⁶⁹ Ibid:71

Pettersens argumentasjon, der hun argumenterte for hvordan andre halvdel av 1800-tallet markerte en periode med økt fokus på barn og barndom. Synet på barndommen som en egen livsfase ble stadig sterkere, sammen med den følelsesmessige verdsettingen av barna.¹⁷⁰ Barna hadde en selvstendig verdi i kraft av seg selv, ikke som en potensiell arbeidsressurs ovenfor de voksne. Gjennom obligatorisk skolegang ble barna sakte skilt fra de voksnes arbeidshverdag. For samfunnets del var det sentralt at barna skulle utvikle god moral, bli lovlige, samt nyttige samfunnsmedlemmer. Dette fikk de gjennom skolegangen. Økte forventninger til barna, førte igjen til nye krav til foreldre og oppvekstvilkår.

De nye tankene om barn og barndom vokste frem parallelt med utviklingen av samfunnets ansvar overfor barn ble utvidet. Bak dette lå en ide om likerett for svake og en rettferdsideologi, som ble sentrale momenter for å begrunne og rettferdiggjøre inngrep i barns familie og oppvekstmiljø.¹⁷¹ Til og med barna som ble født utenfor ekteskapet skulle få oppfylt et minstekrav av rettigheter (de Castbergske barnelovene av 1915). Videre ble det offentliges rett til å gripe inn i barns liv videre sikret med innføringen av «Lov om behandling av Forsømte Barn» i 1896, også kjent som vergerådsloven. Loven gjorde at Norge fikk verdens første offentlige barnevern, og forsømte barn kunne bli tatt ut av det som ble oppfattet som uheldig oppvekstmiljø. Loven kan samtidig tolkes som et uttrykk for samfunnets økte behov for regulering av familielivet og beskyttelse av samfunnet selv.¹⁷² Et poeng det er mulig å trekke ut av Pettersens argumentasjon er hvordan ikke bare hvordan barn blir viktigere, men er også et tegn på hvordan staten søkte å regulere landets innbyggere. En sterkere stat med et sterkere regulerende lovverk.

I dette henseende er det verdt å merke seg at Jakob Walnum, ledet Misjonen parallelt med det nylig opprettede «Norsk barnevernforening» i 1911. Sannsynligvis lå det sterke føringer fra Misjonens side å presentere egne tiltak ovenfor taterne til fordel for «barnets beste».¹⁷³ Dette kan fremstå paradoksalt i dag, at en argumenterer for å fjerne barna fra egne foreldre, splitte opp familier og søskenflokker, til fordel for å plassere dem i institusjon. Karen Pettersen peker på at hensynet til «barnets beste», i praksis ble underordnet motarbeideselen av taternes omreisende livsform og kultur.¹⁷⁴

¹⁷⁰ Pettersen, 2005: 74

¹⁷¹ Pettersen, 2005: 74

¹⁷² *ibid*: 75

¹⁷³ Pettersen, 2005:81

¹⁷⁴ *ibid*:82

Kapittel 5 Tater og omstreifere i Morgenbladet

I dette kapitlet vil jeg studere forekomsten av begrepene tater og omstreifer i norske aviser før og etter innførelsen av løsgjengerloven i 1900. Dette for å ha et konkret tidspunkt å referere til, og fordi løsgjengerloven forsøkte å få bukt med «omstreiferplagen». Hvordan tater og omstreifere ble omtalt og i hvilken kontekst er derfor av interesse og utgangspunktet for dette kapitlet. Fokuset vil i hovedsak rette seg mot én avis, Morgenbladet, for å se om det forekom endringer i måten tater og omstreifere ble omtalt, i hvilken kontekst, og om det er tegn til holdningsendring. Analysen vil ta utgangspunkt i ti avisartikler fra 1883, ti fra 1916 hvor begrepene tater og omstreifer er tatt i bruk. Aftenposten vil i noen tilfeller bli trukket inn for å diskutere om det er forskjeller fra en avis til en annen.

Nyhetsartiklene er tatt ut fra søkemotoren til nasjonalbiblioteket.no og er ikke feilfri, men kan likevel gi en indikasjon på begrepsbruken i det offentlige ordskiftet. Feilkilder kan likevel være tilstedeværende. Søker en på ordet «tater» i nb.no sin søkemotor i perioden 1910-1915, får en eksempelvis opp 44 ulike artikler der tater skal være nevnt.. Det kan virke som om både tater og omstreifere ofte blir nevnt i avisene, men når leser på de utvalgte artiklene i søkemotoren, ser en at dette er feil. Av de 44 artiklene hvor tater skulle være nevnt, var kun ti av disse reelle. Søket er gjort med trunkert søk. Resten gav utslag på ord som «talere», «konstaterer» eller «stater». En må derfor være kritisk til statistikken nasjonalbibliotekets søkemotor oppgir.

Omstreifere 1890

Tater og omstreifere blir sjeldent nevnt i Morgenbladet i 1890. En må tilbake til 1883 før begge grupper ble skrevet om minst ti ganger hver. Generelt ble det skrevet om tater og omstreifere som syndebukker for brann, tyveri og knivstikking, og tiåret før løsgjengerloven var intet unntak. For omstreifernes del ble det skrevet om to tyverier¹⁷⁵, to branner¹⁷⁶, tre knivstikkinger¹⁷⁷, en båulykke¹⁷⁸, en rettssak¹⁷⁹ og en artikkel hvor omstreifer ble brukt som skjellsord¹⁸⁰. Et gjentakende trekk ved omtalen av omstreifere ved brannstiftelser, var hvordan flere av artiklene utpekte omstreifere som hovedmistenkte, uten bevis. «Kan tyde på at det er

¹⁷⁵ Morgenbladet, tirsdag 20. september 1887. S:2; Morgenbladet, torsdag 24. januar 1884 . S:1

¹⁷⁶ Morgenbladet, mandag 23. januar 1888. S:1; Morgenbladet, torsdag 31. mai 1883 S:1

¹⁷⁷ Morgenbladet, onsdag 31. august 1887. S:1; Morgenbladet, mandag 5. oktober 1885. S:3;

Morgenbladet, torsdag 23. juni 1887. S:1

¹⁷⁸ Morgenbladet, fredag 12. august 1887. S:2

¹⁷⁹ Morgenbladet, tirsdag 20. mai 1890. S:1

¹⁸⁰ Morgenbladet, torsdag 28. november 1889. S.2

begått av en omstreifer»¹⁸¹, «Skulle anta at det er omstreifere som er årsaken»¹⁸² eller «Antageligvis en omstreifer»¹⁸³ var gjentatte fraser i flere av avisartiklene. Mistenkeliggjøring og negativ omtale preget omstreiferne, som sjeldent fikk positiv omtale. Ved en anledning ble en omstreifer omtalt som redningsmann etter en båtulykke, men ellers var det brann, mord og knivstikking som preget mediebildet av omstreiferne før løsgjengerloven.

Tatere 1890:

Taterne fikk, som omstreiferne, negativ omtale i Morgenbladet i samme periode. Det ble skrevet om ett tyveri¹⁸⁴, to knivstikkinger¹⁸⁵, to slåsskamper¹⁸⁶ og flere mindre notiser. Selv i positive saker, som dåp av en tater, var omtalen negativ. For her skulle «Et urent menneskets daab» gjennomføres¹⁸⁷. Spredning av sykdommer var også et resultat av taterne, ifølge avisen¹⁸⁸. To artikler omhandlet tiltak som kunne motvirke «taterproblemet». Den ene hvordan Stortingspresident Johan Sverdrup hadde gått en ettermiddagstur rundt i byen og umiddelbart angret på at han ikke hadde tildelt mer penger taterproblemet dersom han visste problemet var så omfattende¹⁸⁹. En lignende notis omtalte et samtalelag som besluttet å nekte taterne kost og losji dersom betaling uteble¹⁹⁰. I en sak ble taterne omtalt positivt eller nøytralt. Dette var en artikkel om likbrenning i ulike kulturer¹⁹¹

Det eksisterer både likheter og ulikheter i omtalen av taterne og omstreifere i Morgenbladet mellom 1883 og 1890. Begge grupper ble beskrevet i svært negative ordlag, men det ble skrevet mer om mord, tyverier og branner i omtalelsen av omstreiferne. Likevel ble det poengtert i flere artikler at taterne måtte motvirkes. Dette blir nevnt av både stortingsrepresentant Johan Sverdrup og samtalelaget som nektet å gi kost og losji til taterne som ikke betalte for seg. Omstreiferne fikk negativ omtale, men ble ikke omtalt som et problem i like stor grad som taterne. Videre ble omstreiferne i større grad titulert med fullt navn, noe taterne ikke ble. En rettssak omhandlet eksempelvis «omstreifer Hans Jacob

¹⁸¹Morgenbladet, mandag 5. oktober 1885. S:3

¹⁸² Morgenbladet, mandag 23. januar 1888. S:1

¹⁸³ Morgenbladet, torsdag 31. mai 1883. S:1

¹⁸⁴ Morgenbladet, mandag 23. september 1889. S:1

¹⁸⁵ Morgenbladet, tirsdag 2. oktober 1888. S:1; Morgenbladet, fredag 29. juli 1887. S:2

¹⁸⁶ Morgenbladet, torsdag 17. november 1887. S:2; Morgenbladet, onsdag 19. juni 1889. S:1

¹⁸⁷ Morgenbladet, mandag 14. mai 1888. S:2

¹⁸⁸ Morgenbladet, lørdag 12. mai 1888. S:1

¹⁸⁹ Morgenbladet, lørdag 15. oktober 1887. S:1

¹⁹⁰ Morgenbladet, mandag 9. januar 1888. S:1

¹⁹¹ Morgenbladet, søndag 4. november 1888. S:1

Berentsen»¹⁹² og båtulykken omtalte «omstreifer Ole Kristoffersson». Dette opplevde ikke taterne i samme periode. De ble kun omtalt som tater.

Omstreifere 1910

Morgenbladet fortsatte å skrive om omstreifere som ildspåsettere og tyver etter løsgjengerloven. Det ble skrevet om fire branner¹⁹³ og to tyverier¹⁹⁴ hvor det ble mistenkt at omstreifere var gjerningspersonen. Videre viet Morgenbladet en lengre artikkel som beskrev tater og omstreiferes levemåte som et angrep på familien fordi de bruker sin «vældige naturkraft, erotikken, til at more sig med, ikke til at bygge et hjem paa»¹⁹⁵. Den ukjente skribenten skildret taterne og omstreiferne som moralsk ødeleggende og fryktet for smitteeffekten de hadde. En artikkel brukte omstreifer som skjellsord i en bisetning¹⁹⁶, i en artikkel hevet en tysk offiser hevdet skuddpremie på omstreifere¹⁹⁷ og en siste artikkel skildret en omstreifer som ble reddet opp av vannet¹⁹⁸

Tatere 1910

Etter løsgjengerloven ble det skrevet mindre om tater som ildspåsettere og tyver, og en må frem til 1916 for å finne nok avisomtalelser. Kun ett ran¹⁹⁹, ett overfall²⁰⁰, to mistanker om tyveri, hvor begge sakene til slutt hevdet taternes uskyld²⁰¹ og to tilfeller hvor tater ble brukt som referanseramme for å være brun²⁰². Videre ble ordet tater brukt som et av mange interesseobjekt for eugenikken²⁰³ og i en notis om brann på Bergfløt arbeiderkoloni, uten at skyld ble fordelt²⁰⁴. De mest negative omtalelsene omfattet to lengre innlegg om taterne som landeplage²⁰⁵ og hvordan fremmedloven av 1905 ikke var omfattende nok.²⁰⁶ Førstnevnte negative artikkel var undertegnet politimester Furst som skildret hvordan politiet får skylden for «sigøynerplagen», men understreker selv at politiet ikke har hjemmel i løsgjengerloven til

¹⁹² Morgenbladet, tirsdag 20. mai 1890. S:1

¹⁹³ Morgenbladet, onsdag 21. mai 1913. S:2; Morgenbladet, torsdag 28. august 1913. S:5;

Morgenbladet, søndag 6. oktober 1912. S:2; Morgenbladet, torsdag 24. oktober 1912. S:2

¹⁹⁴ Morgenbladet, fredag 8. august 1913. S:6; Morgenbladet, søndag 15. september 1912. S:2

¹⁹⁵ Morgenbladet, søndag 1. juni 1913. S:1

¹⁹⁶ Morgenbladet, søndag 8. juni 1913. S:4

¹⁹⁷ Morgenbladet, tirsdag 2. desember 1913. S:4

¹⁹⁸ Morgenbladet, fredag 9. august.1912. S:5

¹⁹⁹ Morgenbladet, tirsdag 11. juli 1916. S:6; Morgenbladet, søndag 30. november 1913. S:

²⁰⁰ Morgenbladet, søndag 30. november 1913. S:3; Morgenbladet, søndag 30. november 1913. S:3

²⁰¹ Morgenbladet, søndag 22. desember1912. S:1-2; Morgenbladet, mandag 5. januar 1914. S:2

²⁰² Morgenbladet, tirsdag 9. april 1912. S:1; Morgenbladet, søndag 7. januar 1912. S:1

²⁰³Morgenbladet, fredag 26. mars 1915. S:2-3

²⁰⁴ Morgenbladet, lørdag 10. januar 1914. S:2

²⁰⁵ Morgenbladet, fredag 23. mai 1913. S:1

²⁰⁶ Morgenbladet, lørdag 23. januar 1915. S:4

å utvise sigøynerne, da bevisbyrden for å arrestere omstreiferne var omfattende og vanskelig å dokumentere.

Utvikling

Til tross for kontinuitet i negativ omtale, er det likevel mulighet å trekke frem endringer i måten avisene omtalte taterne og omstreifere. Omstreiferne ble omtalt flere ganger med fullt navn før løsgjengerloven, men dette forsvant etter løsgjengerloven. Her er det mulig at en sluttet å bruke omstreifer for å skildre individer fordi det ikke ble opplevd som av like stor interesse, men likevel økte bruken av begrepet i Morgenbladet etter løsgjengerlovens innførelse, så dette er lite trolig. En kan heller tenke seg at en umenneskeliggjorde omstreiferne ved å ta fra dem navnet og beskrive dem som mindreverdige mennesker. Videre fikk omstreiferne flere notiser i avisen om hvordan en antok at de var gjerningsmenn, med fem antagelser etter løsgjengerloven mot tre antagelser før løsgjengerloven. Tilsvarende tall for taterne var to antagelser før løsgjengerloven mot tre etter løsgjengerloven. Til tross for at det ikke er store tall eller forskjeller, kan det kanskje vitne om en økende trend med mistenkeliggjøring.

Gjennom perioden ble det normalisert å beskrive tater og omstreifere etter karakteristikker. Før løsgjengerloven ble begge grupper mistenkeliggjort i omtaler, men uten at utseende eller karakteristikker ble nevnt. Dette endret seg etter løsgjengerloven, spesielt for taterne. I fire av ti saker ble taterne etter løsgjengerloven skildret som brune eller mørk i huden. Før løsgjengerloven ble innført fant jeg ikke lignende karakteristiske beskrivelser av tater og omstreifere i avisene, i mine funn. I to av tilfellene blir tater brukt som referanseramme for å være brun i huden, uten at nyhetene ellers omhandlet tater på noe som helst vis. Det flotte påskeværet kunne gjøre en «brune som tater» i påsken²⁰⁷. En annen artikkel skildret to engelske klatrere som «brune som tater»²⁰⁸. En tredje artikkel beskrev dem som «brune i huden og sort hår». Samme artikkel fremhevet holdninger som «en kan ikke stole på tater» og «tater er løgnere»²⁰⁹. I fire av ti artikler ble nå taterne skildret basert på hud- og hårfarge og til tross for at det er få tilfeller, kan vi se en tendens til en holdningsendring hvor skildringer av negative karakteristikker ble mer akseptert.

²⁰⁷ Morgenbladet, tirsdag 9. april 1912. S:1

²⁰⁸ Morgenbladet, søndag 7. januar 1912. S:1

²⁰⁹ Morgenbladet, søndag 22. desember 1912. S:1-2

Taterne fikk mildere omtale etter innføringen av løsgjengerloven. Det ble skrevet mindre om taterne som utgangspunkt for slåsskamper, brann og mord. Likevel var det mer aksept å bruke taterne som referanseramme når det gjaldt deres karakteristikk. For omstreiferne er overgangen preget av kontinuitet, der antallet branner, tyverier og mord holder seg stabilt. Som tidligere nevnt, forekom det flere omtale av omstreifere som antatt mistenkt etter løsgjengerloven enn tidligere. For taternes del eksisterte det en lignende utvikling, men ikke i like stor grad.

Innføringen av løsgjengerloven gav en ny innfallsvinkel til «taterproblemet». Lovene kunne bli brukt til å regulere atferd og uønskete personer. I Morgenbladet ble det før løsgjengerloven kun opplyst om hvilke udåder taterne og omstreiferne hadde begått. Enten det var mord, tyveri eller slåsskamper. Etter løsgjengerloven ble i Morgenbladet ved hele tre tilfeller skrevet om hvordan taterne og omstreifere fortsatt var et problem og at det nye lovverket ikke hadde oppnådd ønsket effekt. Dette kom frem i artikkelen skrevet av politimester Furst, hvor han argumenterte for at politiet ikke kan klandres for mangler i løsgjengerlovens bestemmelser, samt en artikkel hvor fremmedloven av 1905 er objekt for kritikk. Dette kan vitne om en holdningsendring der en er mer opptatt av å finne en løsning på «taterproblemet».

Aftenposten var ikke like negativ i framstillingen av omstreiferne. Artiklenes søkelys rettet seg i mindre grad på mord, brann eller tyverier, men omtalte gjerne omstreifere i bokanmeldelser²¹⁰, budsjettforhandlinger²¹¹, som går i underholdningsdelen av avisen²¹² og som debatttema om hvem som skal ta sykehusregningen for en innlagt omstreifer²¹³. Brann, mord og tyverier ble omtalt ved tre av ti anledninger, men dette blir lite sammenlignet med Morgenbladet. En kan stille spørsmålsteget ved om dette har sammenheng med Morgenbladets tidligere konservative preg eller om årsaken ligger et annet sted. Et funn i analysen er hvordan Morgenbladet hadde en tendens til å henvise til mindre lokale aviser. I Morgenbladets artikler ble det henvist til aviser i Drammen, Tønsberg og Fredrikstad. Kanskje fordi det er mer interesse i disse områdene å skrive om hvor taterne befant seg, om branner, tyverier og mord begått av taterne og omstreifere. Aftenpostens omtale av omstreifere er begrenset til Christianias nærområde og av et mer kulturelt preg. Hvilket er interessant i seg selv ettersom Morgenbladet var et talerør for Christianias elite.

²¹⁰ Aftenposten, torsdag 16. oktober 1913. S:4; Aftenposten, søndag 11. mai 1913. S:5

²¹¹ Aftenposten, torsdag 30. april 1914. S:2

²¹² Aftenposten, søndag 30. august 1914. S:4

²¹³ Aftenposten, fredag 24. mai 1912. S:2

Taterne fikk mer negativ omtale enn omstreiferne i Aftenposten. Avisens omtale av tater følger samme mønster som Morgenbladet. Slagsmål²¹⁴, mord²¹⁵ og hærverk²¹⁶ blir viet mest plass, i tillegg til artikler der taterne omtales som «en landeplage»²¹⁷ eller hvordan bander av dem må bli sendt ut av landet²¹⁸. Artikkene vektlegger i likhet med Morgenbladet antydninger om hvordan taterne antas å være gjerningspersoner bak kriminalitet, enten det er antatt hærverk på telegrafene over Dovre²¹⁹, eller mordet på fabrikkeneier Aasheim, hvor mistanker førte politiet til en taterleir²²⁰. En siste artikkel setter likhetstrekk mellom taterne og omstreifere, og understreker at de tilhører samme gruppe. Dette er en artikkel om omstreiferemisjonens arbeiderkoloni på Bergfløt, hvor det kom frem at «For at forebygge misforstaaelser kan jeg opplyse, at det ikke er omstreifere (taterne) vi har her paa Bergfløtt, men andre ulykkelige mennesker, som enten ved drikke eller forseelser er komme paa afveie».²²¹

Mens Stortinget ble tause i omtalen av omstreifere og taterne, tok avisene over. En skulle tro at avisene gjennom 1880-tallet, ville reflektert misnøyen i samfunnet ovenfor taterne. Det er tilfellet, men ikke i like stor grad som først antatt. De fleste lovforslagene eller oppropene i avisene, om å regulere taternes atferd og omstreiferi, kom etter løsgjengerloven ble innført. Stortinget var det klare talerøret å nå ut med et budskap før løsgjengerloven ble innført, ikke avisene. Først da Stortinget hadde fullført målet innføring av et omfattende lovverk rettet mot taterne, tok skriveriene i avisen over. Kan dette ha sammenheng med avisens styrkede posisjon utover århundreskiftet? Eller slapp vanlige mennesker lettere til avisen? Uansett, kan en anta at Stortingsdokumentene la grunnlaget for ordbruket, og dermed holdningene som kom i avisene.

Konklusjon

Denne oppgaven har undersøkt det norske samfunnets omtale av taterne, eller omstreifere som de også ble kalt, i periode 1850-1930. Dette har blitt gjort i gjennom i første omgang å undersøke stortingsdokumenter fra den aktuelle perioden og for å kartlegge hvordan begrepene ble brukt, når og i hvilken kontekst. En avisanalyse er også gjennomført for å se

²¹⁴ Aftenposten, tirsdag 18. januar 1910. S:1

²¹⁵ Aftenposten, lørdag 24. januar 1914. S:3

²¹⁶ Aftenposten, søndag 6. september 1914. S:1

²¹⁷ Aftenposten, lørdag 29. mai 1915. S:4

²¹⁸ Aftenposten, onsdag 13. oktober 1915. S:3

²¹⁹ Aftenposten, søndag 6. september 1914. S: 1

²²⁰ Aftenposten, mandag 5. januar 1914. S:1

²²¹ Aftenposten, tirsdag 11. juni 1912. S:5

om tendensene fra Stortinget også gjorde seg gjeldende i et utvalg norske aviser. Formålet med oppgaven har vært å undersøke om begrepsbruken endret seg i perioden, og om det eventuell overlapp.

I dette kapitlet skal jeg oppsummere oppgavens funn ved å tydeliggjøre dem opp mot oppgavens overordnede problemstilling og dens underordnede forskningsspørsmål. Som en påminnelse, er problemstillingen følgende: «Fant, tater eller omstreifer? Det norske samfunnets omtale av et omreisende folk». For å svare på problemstillingen stilte jeg tre forskningsspørsmål som jeg vil svare på i tur og orden: 1) Hvordan ble tater/omstreifere omtalt i Stortingsdokumenter i perioden 1850-1930? 2) Er omstreifer et konstruert begrep? 3) Hvordan ble tater/omstreifere omtalt i norske aviser?

For å besvare det første forskningsspørsmålet, «Hvordan ble tater/omstreifere omtalt som gruppe i stortingsdokumenter i perioden 1850-1930», er det sentralt å gjøre et distinkt skille mellom de to begrepene omstreifer og tater. Dette var to grupper med likhetstrekk i sin omstreifende livsstil, men forskjellen lå i taternes familiebaserte reising, gjerne med eget språk og gjenkjennbart utseende. Norske omstreifere lignet mer på lokalbefolkningen og dro gjerne alene eller i par. Likevel er dette et skille som ikke nødvendigvis kommer like godt frem i norske Stortingsdokumenter.

Stortinget forholdt seg passive ovenfor taterne i Stortingsforhandlingene i mange tiår. Til tross for gjentagende lovforslag fra forskjellige stortingsrepresentanter om regulering av taternes atferd, ble alle forslag stemt ned. Det var tilfelle for alle forslagene, både i 1824, i 1848 av representant Stamsøe, i 1854 av representant Skjærholks forslag, og i 1888 av representant Juel. Enkelte tiltak ble igangsatt av Sundt, hvilket fikk bevilgninger i mange tiår, men uten lovende resultater. Likevel fikk Sundts tiltak videre finansiering, parallelt med taterne ble ansett som et voksende problem av samfunnet. Dette kan en se både ved at forslagene ble stadig strengere og at språket rundt taterne og omstreiferne ble skarpere.

Et forslag i 1824 foreslo å anholde passløse omstreifere i et forsøk på å forhindre betleri og løsgjengeri. Et forslag som sannsynligvis søkte å ramme omstreifere og ikke tater, da taterne ikke fikk særlig oppmerksomhet før Sundt undersøkte dem på 1850-tallet. Et forslag kom i 1848. Neste forslag kom i 1854 og søkte å anholde «fanter», «tater» og «skøiere», men også sette dem i arbeid. Videre skulle barna deres skulle plasseres bort. Et enda strengere lovforslag ble lagt frem i 1888, hvor det ble foreslått at en enhver by skulle ha en taterfut som kontrollere dem, drev passkontroll, arresterte taterne og satte dem i tvangsarbeid. Alle

forslagene ble nedstemt i troen på at problemet ville løse seg selv. Likevel illustrerte forslagene, som stadig ble mer omfattende, en økende misnøye med taterne og omstreifende mennesker. Dette er også synlig i språket, hvor taterne og omstreifere i tidligere lovforslag ikke ble tildelt negative karakteristikk, men i 1888 og senere i revideringen av Løsgjengerloven, ble omtalt som både moralsk forkastelig og spredere av sykdommer. Med stadig strengere lovforslag forekom det en språklig sammenblanding av begrepene, og dette knytter seg opp mot mitt andre forskningsspørsmål: Er omstreifer et konstruert begrep?

Hvilke begreper som ble brukt for å omtale taterne på Stortinget endret seg i perioden 1850-1930 og det er mulig å finne et mønster. «Fant» og «tater» ble brukt om hverandre, med overveiende bruk av «fant». Dette vedvarte fra 1850 under Sundts første reise og frem til 1888 da Stortingsrepresentant Juel hevdet «tater» var det mest foretrukne begrepet å bruke om gruppen. «Fant» døde ut i språkbruken, men levde videre i gamle ordninger som «fantefondet». Likevel finner vi ikke «tater» ofte i Stortingsdokumenter i perioden som fulgte. Allerede i Juels forslag dukket det opp et nytt begrep, «omstreifer». Begrepet ble fanget opp av Misjonen, som brukte begrepet som samlebegrep for tater og norske omstreifere. I Misjonens fremlegg på Stortinget i 1894 og to ganger i 1896 faset Misjonen begrepet inn i dokumentene de fremla, og brukte omstreifer som samlebegrep på omstreifende grupper, enten det var tater eller landstrykere. Det er ingen tvil om at begrepet omstreifer var konstruert, men hvorfor? For å skape klarhet i et uklart språklandskap hvor tater og fant ble brukt om hverandre? Sannsynligvis ikke, da Misjonen var klar på hvem de ønsket på arbeidsleiren Svanviken og hvem som var målgruppen for arbeidsleiren Bergfløtt. Uansett sammenfalt innførelsen av begrepet omstreifer med en periode hvor lovene ovenfor taterne og omstreiferne ble strengere, med både Vergerådsloven og Løsgjengerloven.

Verken Vergerådsloven eller Løsgjengerloven brukte ordet fant, tater eller omstreifer en eneste gang. Likevel klarte Misjonen og den norske staten å skille mellom tater og andre omstreifende landstrykere. Et skille som ikke var like klart i stortingsforhandlingene i 1851, hvor Stortinget skrev at «fanter» (tater) var vanskelig å skille fra andre lave sosiale lag. I revideringen av Løsgjengerloven i 1916, lagt frem av Stortinget selv, ikke Misjonen, hadde dette endret seg. Her ønsket man å ramme de «egentlige» omstreiferne, altså taterne, og ikke «nyproletariserte» og lave samfunnslag i byene. Stortinget tok med andre ord til seg begrepet «omstreifer» og brukte det selv. Dette varte likevel ikke i lang tid, da verken fant, tater, eller omstreifer ble brukt igjen etter revideringen av Løsgjengerloven i 1916. Kun ved to anledninger i 1922 og 1923, men da som innspill fra ulike interesseorganisasjoner. Dette viser

igjen hvor passive den norske staten forholdt seg til taterne. «Problemet» med dem var overgitt til Misjonen, som fikk fritt spillerom etter at lovverket endelig kom på plass fra 1900. Flertallet på Stortinget holdt seg avventende gjennom siste halvdel av 1800-tallet da det gjaldt tater, og med unntak av diskusjoner på 1890-tallet, frem til Misjonen kom på banen, før Stortinget igjen forholdt seg passive utover 1900-tallet. Til tross for at tater- og omstreiferbegrepet døde ut i Stortingsdokumentene, var begrepene innarbeidet nok til at de levde videre i norsk presse. Dette leder frem til mitt siste forskningsspørsmål: Hvordan ble tater/omstreifere omtalt i norske aviser?

Mine funn viser at omtalen av tater i enkelte norske aviser holdt seg stabil før og etter Løsgjengerloven, med antydninger til økende mistenkeliggjøring. Mord, brann og tyveri var i hovedsak årsak til at tater og omstreifere fikk oppmerksomhet i mediebildet, med enkelte unntak. Omtalen var gjennomgående av negativ art, og det er mulig å se spor av økende negativitet og mistenkeliggjøring, da funnene mine viser en økning i antall avisomtaler hvor en antar at omstreifere eller tater er gjerningsmannen. Videre ble omstreifere tidligere titulert med fullt navn, men dette endret seg etter Løsgjengerloven. Dette med bakgrunn i hvordan tater og omstreifere tidligere ble mistenkeliggjort i avisene, men uten at utseende eller karakteristikk ble gjort et poeng av. Dette kan peke mot en holdningsendring, da omtale av tateres karakteristikk ble mer normalisert.. Etter århundreskiftet ble tater brukt som referanseramme for å være brune eller sorte i huden, med sort hår. Samtidig fikk taterne færre omtalelser i avisen som drapsmenn og tyver, mens omstreiferne fikk flere. På samme måte som stortingsdokumenter benyttet omstreifere for å skildre tater i større grad, kan den samme utviklingen observeres i mediebildet. En gikk i større grad over til å titulere omstreifere negativt, med flere branner, tyverier og mord forårsaket av omstreifere. Tater ble heller brukt som referanseramme for karakteristikk. Avisomtalen i Aftenposten var av mildere art enn i Morgenbladet, til tross for at begge avisene var basert i samme by, og at Morgenbladet ofte blir trukket frem som et talerør for eliten. En mulig forklaring kan være at Morgenbladet i flere tilfeller henviste til mindre lokalaviser på Østlandet, hvor interessen for taternes omstreiferi sannsynligvis var større, da i rurale områder større grad var utsatt for taternes ugagn.

[Mulighet for videre forskning](#)

I denne masteroppgaven har jeg undersøkt hvordan tater ble omtalt både som fanter, tater og omstreifere. Gjennom Stortingets digitale arkiv, har jeg gjennomgått flere titalls stortingsdokumenter hvor begrepene fant, tater og omstreifer er brukt. Likevel er det

begrensninger i oppgavens omfang som gir videre forskningsmuligheter for andre. Stortingets digitale arkiv er ikke perfekt og gir nok ikke et fullstendig oversikt over alle dokumenter hvor fanter, tater og omstreifere er nevnt. Trunkert søk kan gi feilaktige utslag. At for eksempel Handelsloven av 1929 og Fremmedloven av 1902 ikke har dukket opp i søkene mine kan være en indikator på dette. Disse lovene kan gi større forskningsrom og muligheter for å utforske problemstillingen videre. Videre har jeg kun søkt gjennom avisene Morgenbladet og Aftenposten i en begrenset tidsperiode. Andre aviser kan gi nye funn, og med tanke på at tateres omtale i aviser fortsatt er et relativt uutforsket tema, vile det være muligheter for å gjennomføre et utvidet avissøk.

Relevans for mitt studieprogram.

Arbeidet med denne masteroppgaven har gitt meg erfaring med bearbeiding og analysering av primærkilder, samt å bruke funnene i en drøftende tekst. Jeg brukte lang tid på å lese og bli vant til å arbeide med gotisk skrift. I den kommende læreplanen for historiefaget i VG3 er nettopp dette et kompetansemål «utforske fortiden ved å formulere problemstillinger, finne, vurderer og bruke ulike materiale og presentere egne slutninger».²²² Arbeidet med masteroppgaven har gitt meg mulighet til å bli en bedre veileder for egne kommende elever med nettopp dette. Videre er masteroppgavens tema relevant for andre kompetansemål «reflektere over hvordan ideologier og tankesett på 1900-tallet og fram til i dag har bidratt til undertrykkelse, terror og folkemord som holocaust».²²³ så vel som i historiefagets nye kjerneelementer med vektlegging av utvikling av elevers historisk empati og historiebevissthet.

Avslutning

Denne oppgaven har undersøkt hvordan tater ble ansett av det norske samfunnet mellom 1850-1930. Oppgaven har også sett nærmere på hvordan taterne ble omtalt og hvordan den skiftende begrepsbruken sammenfalt med en periode med strengere politikk rettet mot tater og andre omstreifende grupper. Ved gjennomgang av stortingsdokumenter har jeg vist hvordan flertallet av Stortinget forholdt seg passiv ovenfor taterne. Flere lovforslag ble fremlagt, det ene strengere enn det andre, men alle nedstemt med begrunnelse at problemet ville løse seg selv. Likevel hardnet språkbruken rundt taterne til på Stortinget. Stortingets passivitet fortsatte frem til Misjonen kom på banen og fikk sterk innflytelse på politikken ført ovenfor taterne, som de konsekvent omtalte som omstreifere.

²²² Utdanningsdirektoratet (2019). «Historie (HIS01-03): kompetansemål og vurdering (Sist aksessert: 06.05.21).

²²³ ibid

Den strenge og negative språkbruken ble tatt opp og videreført i avisene. Avisene brukte både tater og omstreifer om hverandre og de negative holdningene overfor taterne var synligere i avisen. Mord, brann og tyverier var oppmerksomheten tater og omstreifere ble tildelt. Ved å svare på de tre forskningsspørsmålene kan en konkludere med at det norske samfunnet forholdt seg passive og negative ovenfor taterne i perioden 1850-1930. Holdningene ovenfor dem var stort sett negative og ble stadig av preget mer mistenkeliggjøring. Den viktigste aktøren som påvirket lovverket og den faktiske politikken ovenfor taterne var Misjonen, som hadde som klart mål å utrydde taternes kultur og levemåte.

Litteraturliste og fotnoter:

- Bastrup, O & Siversten, A. (1996). *En landevei mot undergangen – Utryddelsen av taterkulturen i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget
- Bjerkan, I & Dyrliid, I. (1999). *Om likhet, likeverd – og annerledeshet, et antropologisk blikk på taternes historie*. Forskningsrapport. Trondheim: Institutt for sosialantropologi, NTNU.
- Brunstad, J., Lien, I., Rosvoll, M. & Vogt, C. (2017) *Et uønsket folk: utviklingen av en «sigøynepolitikk» og utryddelsen av norske rom 1915-1956*. Oslo: Cappelen Damm
- Carlsen, I. (1922). *Et hjemløst folk – kort oversikt over arbeidet for omstreifere i Norge*. Oslo: Luthersk Bokmission.
- Flekstad, K. (1949) *Omstreifere og sigøynere : studier over fantefolkets opprinnelse : bidrag til nordisk kriminologi*. Oslo:Aschehoug
- Flynt, J. (1901) *Tramping with Tramps: Studies and sketches of vagabond life*. New York: The century Co.
- Fodstad, H. (1999). *Møter mellom tater og det norske samfunnet: erfaringer fra tvangssterilisering*. Forskningsrapport. Oslo: Institutt for kriminologi, Universitetet i Oslo.
- Gotaas, T. (2007). *Taterne: Livskampen og eventyret* (2.utg). Oslo: Dreyers Forlag
- Gotaas, T. (2018) *På loffen: Landstrykere og vagabondere langs norske landeveier*. (4.opplag). Oslo: Spartacus forlag as
- Haave, P. (2000). *Sterilisering av taterne – en historisk undersøkelse av lov og praksis 1934-1977*. Forskningsrapport, Oslo: Norges forskningsråd.
- Hacking, I. (1998) *Mad Travelers: Reflections on the Reality of Transient Mental illness*. London: Free Association Books
- Hvinden, B. (Red.). (2000). *Romanifolket og det norske samfunnet. Følgene av hundre års politikk for en nasjonal minoritet* Oslo: Fagbokforlaget.
- Hågvar, Y. (2007). *Å forstå avisa – innføring i praktisk presseanalyse*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Johansen, J. (2010). *Taterne (romanifolket) – et åpent sår*. Drøbak: Kultur og utenriks
- Kjelstadli, K. (1999). *Fortida er ikke hva den en gang var*. Oslo: Universitetsforlaget

Lyngstad, O. (1947). *Landeveiens folk i Norge : kort oversikt over omstreifernes historie og Norsk misjon blant hjemløse 1897-1947*. Oslo: Norsk misjon blant hjemløse

NOU 2015:7 (2015) *Assimilering og motstand: Norsk politikk ovenfor taterne/romanifolket fra 1850 til i dag*. Kommunal- og moderniseringsdepartementet: Hentet fra:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2015-7/id2414316/> (sist aksessert: 16.11.20)

Pettersen, K. (1997). *En kvalitativ studie av tiltak rettet mot barn av tater i perioden 1914-1986*. Hovedoppgave i sosiologi, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU.

Pettersen, K.S. (2005) *Tatere og misjonen: Mangfold, makt motstand*
[Doktorgradsavhandling] NTNU

Sandvik, A.B. (1999) *Kampen om barna: Personer av taterslekts erfaringer fra barne og skolehjem* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Oslo.

Schluter, R. (1993) *De reisende – En norsk minoritets historie og kultur*. Oslo: Ad Notam Gyldendal

Skou, M. (1917). *Paa Fantestien : Oplevelser og Erindringer fra Omstreiferlivet tilligemed Skildringer af Taterfolkets Religion, Liv, Sæder og Skikke*, ny utgave ved Arne Garborg. Kristiania: Aschehoug

Sundt, E. (1974) *Verker i utvalg : 1 : Fante- eller landstrygerfolket i Norge*. Oslo: Gyldendal

Utdanningsdirektoratet (2019). «*Historie (HIS01-03): kompetansemål og vurdering* (Sist aksessert: 06.05.21).

Stortingsdokumenter:

1824 Stortinget, Stortingsforhandlingene 1824, Marts 323. Forslag fra Repr. Bjerkedal og Fennefos sigtende til at hævme Betleri og Løsgjængereri ved at publicere Reskript af 2 Decbr. 1741, anholde pasløse omstreifende Personer m. v. . . s, 323-325. Hentet fra:

<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1814-1870&mtid=14&vt=a&did=DIVL29267> (Sist aksessert: 15.01.21)

1848 - Stortinget, Stortingsforhandlingene 1848, bd. 6D, Besl. 8 D.130, Anmodning om at tage under Overveielse Spørqsmaalet ang. Foranstaltninger mod Fanter og Tateres Omstreifen m.v..., s.387. Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1814-1870&mtid=1&vt=a&did=DIVL2806> (Sist aksessert: 15.01.21)

1851- Stortinget, Stortingsforhandlingene 1851, 9 D. 12, Besl. 9 D. 84, Kgl. Meddelelse ang. de med hensyn til fanter og tateres trufne forføininger. S, 12-15. Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1814-1870&mtid=14&vt=a&did=DIVL29267> (Hentet fra: 15.01.21)

1854 - Stortinget, Stortingsforhandlingene 1854, Indst. 8 D. i 9. Forslag fra Repr. Skjærkholdt til Lov ang. Foranstaltn. til at skaffe Tater og Fantefolk en lovlig Næringsvei m. v. — Forestilling fra Evje m. fl. Sogne ang. Landstrygerfolket . . s, 12-28. Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1814-1870&mtid=14&vt=a&did=DIVL29353> (Sist aksessert: 15.01.21)

1859/1860- Stortinget, Stortingsforhandlingene 1859/1860. 7 D. 342, Besl. 9 D. 60. Ang. Bev. af Midler til Forbedring af Fanternes Kaar og til Indskrænkning af Fantevæsenet . . s. 15-17. Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1814-1870&mtid=14&vt=a&did=DIVL29557> (Sist aksessert: 15.01.21)

1865/1866 - Stortinget, Stortingsforhandlingene 1865/1866. 8 D. 492, Besl. 10 D. 69. Bev. til Lønning for cand. theol. Eilert Sundt for i Fattigvæsenets Anliggender m. v. at bistaa Kirkedepartementet. S. 8-12. Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1814-1870&mtid=14&vt=a&did=DIVL29859> (Sist aksessert: 15.01.21)

1888 – Stortinget, Stortingsforhandlingene 1888. 5 D. Nr. 26, Indst. 6 D. b. 155. Forslag fra repre. Juel Og Berge til lov om taterne – Forslag til lov om taterfolket og anmodning til regjeringen om at fremkomme med lovforslag til opphævelse af taternes omstreifen ark som hører med: med innstillinger og beslutninger nr 61. s. 1-4. Hentet fra:

<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1871-1891&mtid=11&vt=a&did=DIVL37086> (Sist aksessert: 15.01.21)

1894 – Stortinget, Stortingsforhandlingene 1894. 5 d. nr. 87, indst 6. d. a 360. Andr. fra C. G. Flood i Bergen m. fl. om bev. til gjenoptagelse af Eilert Sundts arbeide for tatere og omstreifere. . . . s. 1-4. Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1892-1900&mtid=20&vt=a&did=DIVL21441> (Sist aksessert: 15.01.21)

1894 Stortinget, Stortingsforhandlingene 1894. 5 d. nr. 100, indst. 6 d. a 501. Angaaende arbeidet blant omstreiferne M.V. s. 1-57. Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1892-1900&mtid=20&vt=a&did=DIVL21636> (sist aksessert 15.01.21)

1896 – Stortinget, Stortingsforhandlingene 1896. Oth Prp No6. Angaaende ufærdigelse af en lov om behandlingen af forsømte børn. S. 1-175. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1896&paid=3&wid=a&psid=DIVL85&pgid=a_0033 (Sist aksessert: 15.01.21)

1897 6. april – Stortinget, Stortingsforhandlingene 1897. HOVEDP. IV, KAP. 9, DOK. NO. 53. Instilling fra Kirkekomiteen angaaende forskjellige bevilgninger til fattigvæsenet, bevilgning til friviligt arbeide til modvirken af omstreifervæsenet samt angaaende private andragender om bidrag i lignende øiend. S. 1-7. Hentet fra: https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1897&paid=6&wid=a&psid=DIVL1139&pgid=a_0299 (Sist aksessert: 15.01.21)

1897 - Stortinget, Stortingsforhandlingene 1895. indst. 6 d. a 27. Andr. fra J. Mathiassen Skau (jfr. 1895) om statsbidrag til hans arbeide for omstreiferfolkets. 3-7. Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1892-1900&mtid=20&vt=a&did=DIVL21685> (Sist aksessert: 15.01.21)

1898/1899 – Stortinget, Stortingsforhandlingene 1898/99. Dokument nr. 95. Angaaende stipendium for fhv. Sogneprest Walnum, Sekretær i foreningen til modarbeidelse af omstreifervæsenet, til en studiereise i udlandet. S. 1-2. Hentet fra:

https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1898-99&paid=5&wid=a&psid=DIVL1201&pgid=a_1197 (Sist aksessert: 15.01.21)

1898/1899- Stortinget, Stortingsforhandlingene 1898/1899. OTH. PRP. NO. 2. Ang. Unfærdigelse af en lov om løsgjøngereri, betleri og drukkenskap. S. 1-99. Hentet fra:

https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1898-99&paid=3&wid=a&psid=DIVL91&pgid=a_0033 (Sist aksessert: 15.01.21)

1901- 1902 - Stortinget, Stortingsforhandlingene 1901-1902. 1d.IV kap. 9, indst.6 d. a 59. Ang. bev. til fattigvæsenet samt motarbeidelse av omstreifervæsenet . . . s. 495-498. Hentet fra:

<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1900-10&mtid=20&vt=a&did=DIVL25416> (Sist aksessert: 15.01.21)

1906/1907- Stortinget, Stortingsforhandlingene 1906/1907. 5 d. nr. 2, indst. (s.k.) 6 d. b 173. Forslag fra repr. Castberg og Myrvang til lov om ophævelse av fattiglovgivningens

bestemmelser om straf for betleri. S. 1-2. Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1900-10&mtid=20&vt=a&did=DIVL25822> (Sist aksessert: 15.01.21)

1914 – Cabergske barnelover - Stortinget, Departementet for sociale saker, Handel, Industri og Fiskeri, 1914. OT. PRP. NR. 5. Om utfærdigelse av I. Lov om barn, hvis forældre ikke har indgaat egteskap med hverandre II. Lov om forandringer i arveloven. III. Lov om forandringer i loven om formuesforholet mellem egtefæller. IV. Lov om forandringer i loven om adgang til opløsning av egteskap. V. Lov om forældre og egtebarn. VI. Lov om forsorg for barn. S. 1-142. Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1914&paid=3&wid=a&psid=DIVL219>

(Sist aksessert: 15.01.21)

1916 - Stortinget, Justis- og Politidepartementet 1916. OT. PRP. NR.23. Om forandringer i løsgjængerloven. S. 1-27. Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1916&paid=3&wid=a&psid=DIVL219>

[publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1916&paid=3&wid=a&psid=DIVL346&pgid=a_0679](https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1916&paid=3&wid=a&psid=DIVL346&pgid=a_0679) (Sist aksessert: 15.01.21)

1922 - Stortinget, Stortingsforhandlingene 1922. beh. S.tid. 314. Forestilling fra Norsk kvinneforening til dyrenes beskyttelse om tateres mishandling og vanrøkt av hester. S. 314.

Hentet fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1911-1924&mtid=23&vt=a&did=DIVL25343> (Sist aksessert: 15.01.21)

1923 - Stortinget, Stortingsforhandlingene 1923. beh. O.tid. 34. Henstilling fra Lyngdal dyrevern om, at tater og omstreifere ved lov nektes å føre hester med sig. S. 84. Hentet fra:

<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Saksside/?pid=1911-1924&mtid=23&vt=a&did=DIVL25361> (Sist aksessert: 15.01.21)

Aviser:

Morgenbladet om tater: 1887-1890

Morgenbladet, fredag 29. juli 1887. Hentet fra: <https://www.nb.no/items/06a4833b941f1a53975c7883554fa907?page=1&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 10.03.21). S: 2

Morgenbladet, lørdag 15. oktober 1887. Hentet fra: <https://www.nb.no/items/c0a229afb92ec5cbbd7f2678f2759c1f?page=1&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 09.03.21). S:1

Morgenbladet, torsdag 17. november 1887. Hentet fra: <https://www.nb.no/items/bbb49f63474ca627c604cb0d5c90df74?page=1&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 09.03.21). S:2

Morgenbladet, mandag 9. januar 1888. Hentet fra: <https://www.nb.no/items/8877c1afdfe2da2b5a6e0073e995ed71?page=0&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 09.03.21) S:1

Morgenbladet, lørdag 12. mai 1888. Hentet fra: <https://www.nb.no/items/af0e114d4ef54eb4a47b624f6607edd4?page=0&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 09.03.21) S: 1

Morgenbladet, mandag 14. mai 1888. Hentet fra: <https://www.nb.no/items/38c4eab9b210b12815db1f3eb5c9a8ee?page=1&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 09.03.21). S:2

Morgenbladet, tirsdag 2. oktober 1888 Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/977e4bed3eb0c91cff0656cd034ca477?page=1&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert:09.03.21). S:1

Morgenbladet, søndag 4. november 1888. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/e2df9b3ce4305c4d60d321faa57aeff?page=0&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 09.03.21). S:1

Morgenbladet, onsdag 19. juni 1889
<https://www.nb.no/items/4ef63c763bffbac871523399ae6ec7e6?page=0&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert 09.03.21) S:1

Morgenbladet, mandag 23. september 1889. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/c7fa9e6b5298229c8399263481f13b35?page=0&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 09.03.21) S:1

Morgenbladet om omstreifere: 1880-1890

Morgenbladet, torsdag 31. mai 1883. Hentet fra:
www.nb.no/items/f1c8f9f3afdd78d20a71bb94aea8ec17?page=0&searchText=%22omstreifer%22 (Sist aksessert:10.03.21). S:1

Morgenbladet, torsdag 24. januar 1884. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/4fc2870dfaaac3975c5e169da6d64b3a?page=0&searchText=%22omstreifer%22> (Sist aksessert. 10.03.21). S:1

Morgenbladet, mandag 5. oktober 1885. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/00e86a298fc601417b6255e015f87d28?page=1&searchText=%22omstreifer%22> (Sist aksessert: 10.03.21). S:3

Morgenbladet, tirsdag 20. mai 1890. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/925c9631ef7ef6cbdadbe83799b98976?page=0&searchText=%22omstreifer%22> (Sist aksessert: 10.03.21) S:1
Morgenbladet, mandag 23. januar 1888. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/b65392651a243500f297f5d1146ae913?page=0&searchText=%22omstreifer%22> (Sist aksessert:10.03.21). S.1

Morgenbladet, torsdag 23. juni 1887. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/8f5e8290014acded376f3f05658c2ceb?page=0&searchText=%22omstreifer%22> (Sist aksessert:10.03.21) S:1

Morgenbladet, fredag 12. august 1887. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/a54bce77482cf65ffcab081c8e27c470?page=1&searchText=%22omstreifer%22> (Sist aksessert:10.03.21). S:2

Morgenbladet, onsdag 31. august 1887. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/213d1f8c349379ad7c918acfe06c7d8b?page=0&searchText=%22omstreifer%22> (Sist aksessert: 10.03.21). S:1

Morgenbladet, tirsdag 20. september 1887. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/633b205e2b7a5ff57bc3d7c98faa8dbd?page=1&searchText=%22omstreifer%22> (Sist aksessert: 10.03.21). S:2

Morgenbladet, torsdag 28. november 1889. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/42228ae5c6952d2d1be26522ece3a385?page=1&searchText=%22omstreifer%22> (Sist aksessert: 10.03.21). S.2

Morgenbladet om omstreifere 1910-1913

Morgenbladet, søndag 15. september 1912. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/243abe57f6f3dca8ce49779e1edfd2a8?page=1&searchText=%22omstreifere%22> (Sist aksessert: 08.03.21). Side: 2

Morgenbladet, fredag 9. august. 1912. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/cd8aa301c9b732fb281ff324f8608bf8?page=3&searchText=%22omstreifere%22> (Sist aksessert: 08.03.21) S:5

Morgenbladet, søndag 6. oktober 1912. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/f48863cdd3505e336ef46a906bb03e3e?page=1&searchText=%22omstreifere%22> (Sist aksessert: 08.03.21) S:2

Morgenbladet, torsdag 24. oktober 1912. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/a72e073794fecdee7179e6ceb6c8711d?page=1&searchText=%22omstreifere%22> (Sist aksessert: 08.03.21) Side: 2

Morgenbladet, onsdag 21. mai 1913. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/6ab4382cfe538f05249b9b5faf7b5bb1?page=1&searchText=%22omstreifere%22> (Sist aksessert: 08.03.21). Side 2

Morgenbladet, søndag 1. juni 1913. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/b9bc66c8d8727f1d6d4a3ddeb0bc7bfd?page=0&searchText=%22omstreifere%22> (Sist aksessert: 08.03.21) Side: 1

Morgenbladet, søndag 8. juni 1913. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/79444a71092c92d6e9ef33d0be36af0c?page=3&searchText=%22omstreifere%22> (Sist aksessert: 08.03.21). Side:4

Morgenbladet, torsdag 28. august 1913. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/7cdac992da16832d646ad01ccaba8500?page=3&searchText=%22omstreifere%22> (Sist aksessert: 08.03.21.) S:5

Morgenbladet, tirsdag 2. desember 1913. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/88101eebd24156227e40de06643d52d1?page=3&searchText=%22omstreifere%22> (Sist aksessert: 08.03.21). Side:4

Morgenbladet om tatere 1910-1916

Morgenbladet, søndag 7. januar 1912. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/2d612b4af08e1a19998c0ed3c0963aa7?page=0&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 09.03.21). S:1

Morgenbladet, tirsdag 9. april 1912 (Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/e5a41d89c61e643c3be5baef4b983a92?page=0&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 09.03.21). S:1

Morgenbladet, søndag 22. desember 1912. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/3f6d2ea05453fb7186d5c593e7f6b811?page=1&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 08.03.21). S:1-2

Morgenbladet, fredag 23. mai 1913. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/25ba6723e28cfa6416641e5cac685510?page=0&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 09.03.21.) S:1

(Morgenbladet, søndag 30. november 1913. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/a0fa202967ed3f6246c3b532cc6d65d7?page=5&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 09.03.21) S:3

Morgenbladet, mandag 5. januar 1914. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/30b2c544853a0fade6520df3b7289c73?page=1&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 09.03.21) S:2

Morgenbladet, lørdag 10. januar 1914. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/e152577f44974d498811bb10f7b8a26b?page=3&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 09.03.21). S:2

Morgenbladet, lørdag 23. januar 1915. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/6d4d3effb63d70291b8d42c9e5f97419?page=3&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 09.03.21) S:4

Morgenbladet, fredag 26. mars 1915. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/97c71afd33a7adb2e75316b15ff4f65c?page=1&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 09.03.21) S:2-3

Morgenbladet, tirsdag 11. juli 1916. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/d745e6ca06aebc7e7af1dab9ed0b0a19?page=5&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 09.03.21) S: 6

Aftenposten om omstreifere 1910-1915

Aftenposten, tirsdag 18. januar 1910. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/806c282faef90bfa0c7e6bc1e22bf8f4?page=0&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 10.03.21). S:1

Aftenposten, fredag 24. mai 1912. Hentet fra:
<https://www.nb.no/items/d3ede0a3dc0f85f7b20004ab87c353c7?page=3&searchText=%22omstreifer%22> (Sist aksessert:10.03.21). S:4

Aftenposten, torsdag 16. oktober 1913. Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/ad4dd52d32cc4826f58fb36941558a1f?page=3&searchText=%22omstreifer%22> (Sist aksessert:10.03.21). S:4

Aftenposten, fredag 5. desember 1913. Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/3bf642a9c6eca92ef0151ff325526dab?page=3&searchText=%22omstreifer%22> (Sist aksessert:10.03.21). S:5

Aftenposten, torsdag 5. februar 1914. Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/6cc6c9f3c3aa016f5f5717c0ae690828?page=3&searchText=%22omstreifer%22> (Sist aksessert:10.03.21). S:4

Aftenposten, onsdag 15. april 1914. Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/7b35c6674ce3acb509f36fe02d941e4f?page=3&searchText=%22omstreifer%22> (Sist aksessert: 10.03.21). S:4

Aftenposten, onsdag 1. juli 1914. Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/c650c1875e8f8dd106786036c3c8b207?page=1&searchText=%22omstreifer%22> (Sist aksessert:10.03.21). S:3

Aftenposten, tirsdag 21. juli 1914. Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/a82ef76d835ecbdac9299c7a1d1e7afb?page=0&searchText=%22omstreifer%22> (Sist aksessert: 10.03.21). S:1

Aftenposten, søndag 30. august 1914. Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/308e4ccd16e6738ba5c4f9fe76a822f3?page=3&searchText=%22omstreifer%22> (Sist aksessert: 10.03.21). S:4

Aftenposten, onsdag 28. juli 1915. Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/80ff002e6f346506a48c1d86f74caf96?page=1&searchText=%22omstreifer%22> (Sist aksessert:10.03.21). S:3

Aftenposten om tatere 1912-1915

Aftenposten, torsdag 11. april 1912. Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/692c6532fb03cf88956a8d4df7e176c5?page=1&searchText=%22tatere%22> (Sist aksessert. 10.02.21) S:2

Aftenposten, tirsdag 11. juni 1912. Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/86c77ccfd702b37a9ba9a0ae7cf40916?page=3&searchText=%22tatere%22> (sist aksessert. 10.02.21). S:5

Aftenposten, mandag 5. januar 1914. Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/c6df0d117e38bd2190df9d09a5aa47c5?page=0&searchText=%22tatere%22> (Sist aksessert: 10.03.21). S:1

Aftenposten, lørdag 24. januar 1914. Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/49ddf5380eedb32ae2b588f3a21c83a5?page=1&searchText=%22tatere%22> (Sist aksessert: 10.03.21). S:3

Aftenposten, fredag 3. juli 1914 Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/178cbcd2b26106f90d25226a99e7f70b?page=1&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 10.03.21). S: 3

Aftenposten, søndag 6. september 1914. Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/749be736ccc9b281c298df86ee8f77c9?page=0&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 10.03.21). S: 1

Aftenposten, lørdag 29. mai 1915. Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/068bd7a8661c471d787d417f2cc3387f?page=3&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 10.03.21). S: 4

Aftenposten, lørdag 9. oktober 1915. Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/fb1f3131d312a7457cd2d0ca8ccfc326?page=1&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 10.03.21). S: 3

Aftenposten, onsdag 13. oktober 1915. Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/48d6bb74c23de64472e709a40610c964?page=1&searchText=%22tater%22> (Sist aksessert: 10.03.21). S: 3

